משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר זרעים

הון עשיר על משנה כלאים

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה כלאים

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-כלאים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ג 6
משנה ד 6
משנה ה 6
משנה ו 7
משנה ז 7
משנה ח 7
משנה ט 8
פרק ב 8
משנה א 8
משנה ב 9
משנה ג 10
משנה ה 10
משנה ו 10
משנה ז 11
משנה ח 11
משנה ט 12
משנה י 14
משנה יא 15
פרק ג 15
משנה א 15
משנה ב 17
משנה ג 17
משנה ד 17
משנה ה 18
משנה ו 18
משנה ז 18
פרק ד 18
משנה א 18
משנה ג 18
משנה ד 18
משנה ו 19
משנה ז 19
משנה ח 19
פרק ה 19
משנה ג 19
משנה ה 20
משנה ז 28
משנה ח 28
פרק ו 29
משנה א 29
משנה ב 29
משנה ג 29
משנה ד 29
משנה ה 30
משנה ו 30
משנה ז 31
משנה ח 32
משנה ט 34
פרק ז 35
משנה ב 35
משנה ג 35
משנה ד 35
משנה ו 36
משנה ז 36
משנה ח 37
פרק ח 41
משנה א 41
משנה ג 42
משנה ה 42
משנה ו 43

פרק ט 43
משנה א 43
משנה ב 45
משנה ג 46
משנה ה 46
משנה ו 46
משנה ח 47
משנה י 50

פרק א

משנה א

כלאים

כלאים יש בו תשעה פרקים כנגד תשעה קללות שנתקללה הארץ על חטא אדה"ר, שעירב הכוחות הקדושות בטמאו' באכלו מעץ הדעת טוב ורע, הדומה לכלאים. ועוד יש ליתן טעם ע"ד יותר נסתר, והוא דגלוי וידוע לכל כי גם את זה לעומת זה עשה אלקים, הקליפות סביב הקדושה ככסלי לאוגיא, וכנגד כל הבולל ונוטל כל הכוחות הקדושות העליונות להריק שפע ברכה לבת זוגו כלה תמימה, יש שם כח טומאה אשר מחוץ למחנה מושבו במקום בתי כלאים בית האסורים אשר אסירי המלך אסורים שם, וזה הכח נוטל ומערב כל כחות הטומאה ועושה כלאים זה בזה, כי אין בו דעת לברר האוכל מתוך הפסולת, ונותן בהם כח ותעצו"מות לבת זוגו הכלה ונחרצה, וכבר ידוע כי כל הוא תשיעי מלמעלה למטה:

השעורים ושבולת שועל. לשון הר"ב כל השנויים במשנה זוג זוג אינם כלאים זה בזה, אחד מזוג זה ואחד מזוג אחר הוו כלאים זה בזה, עכ"ל. ובמשנה דנקט, לאו דווקא, דבכולהו פירקא דינא הכי, כן משמע מסוגית הירושלמי (ה"א א:) דגרסינן התם (רבי ייסא בשם ר' יוחנן כולהון זוגות זוגות) פי' כל הנזכרים במתניתין דאינם כלאים זה בזה, היינו דווקא השנויים זוגות זוגות, כל אחד עם בן זוגו כמ"ש הר"ב, (מה על כל פרקא אתאמרת, או על הדא הלכתא) פי' נאמר כלל זה על כל הפרק, או על המשנה הזאת לבד, (מן מה דאמר רב חמשה ירקות שאדם יוצא בהם ידי חובתו בפסח, כלם מותרים לזרוע בערוגה, ואמר הדא דרב פליגא על ר' יוחנן, הדא אמרא על כל פרקא אתאמרת) פי' מדאמר דחמשה ירקות מותרים לזרוע בערוגה, דמשמע דלא הוו כלאים זה בזה, אפילו כל אחד עם שאינו בת זוגו, שהרי כל החמשה יחד מותר לזרוע, ואמרינן דפליג אר' יוחנן, ש"מ דהכלל דר' יוחנן אכוליה פרקא קאי, אף אירק, דאי לא תימא הכי אלא דאמשנה הזאת קאי, איך מוכח דפליג, הלא לא נזכרו במשנה הזאת כי אם החמשת מיני תבואה, ודילמא דבירקות ס"ל כרב, ולפי הנראה רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן, כ"ש שהוא מרא דשמעתא ירושלמי יותר מרב, ולכן נלע"ד דאכוליה פירקא דינא הכי.

ועוד דאפשר דאף רב מודה, דגרסינן עוד התם (רבא בשם רב כולהון זוגות זוגות) ופירושו כמ"ש בר"י (מחלפא שיטתיה דרב, תמן הוא אמר כולן מין אחד, והכא הוא אמר הכין)

פי' שדברי רב סותרין זה את זה, דלעיל אמר שכל החמש ירקות הם מין אחד, והכא הוא אומר כולהון זוגות זוגות, וצ"ל דפשיטא ליה לתלמודא דאכוליה פרקין קאי (לא אמר אלא מיני ירקות הן, וכלן מותרין לזרוע בערוגה) פי' אין זו קושיא כלל דלעולם ס"ל כולהון זוגות זוגות, והא דקאמר לעיל בחמשה מיני ירקות, לא קאמר אלא דמיני ירקות הם ושמותרין לזרוע בערוגה בהרחק הראוי בערוגה, וכדתנן בפ"ג ערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זורעים בתוכה חמשה זרעונים וכו', ותנן כל מין זרעים אין זורעים בערוגה, כל מין ירקות זורעים בערוגה, ולא קאמר שיהיה מותר לזרעם בערבוב, הרי שאף רב כר' יוחנן ס"ל. אחר זה ראיתי בהלכה ד' (ב.) דקאמר רב כולהון מין אחד, ש"מ דזו דחייה בעלמא היא, ומ"מ נראה דכר"י קי"ל וכן נראה דעת הרמב"ם:

משנה ג

הוסיף ר"ע. לפי הנראה לא פליג את"ק, אלא דלת"ק פשוט הוא, ור"ע ס"ל דאינו כל כך פשוט, ושנכון להזכירם:

והשומנית. לשון הרב שום מדברי, והוא קטן מהגדל בגנים, ע"כ. וסימנך השום והשומנית, זכר ונקבה, ומן הסתם הנקבה קטנה מהזכר:

והבצלצול. נוטריקון בצל צול, והוא לשון האומר לצולה (ישעיה מד, כז) דפירושו מקום העמוק שבים. ואפשר שזו היא כוונת הר"ב דאמר בצל מדברי, קטן משאר בצלים, לפיכך נקרא בצלצול:

משנה ד

התפוח. אדקאי באילן, פירט מילי דאילן. משום הכי לא הקדים אליו הצנון והנפוץ וכו', כמו שהקדימם באינם כלאים:

השזיפין. פי' הרב הרכיב זתים על אילן רמון, נפין מנהון שזיפין, ע"כ. ואפשר להיות זה הפרי בהיתר, כגון שנטע יחור מאילן שהרכיבו גוי, דשרי כדאיתא בירושלמי (פ"א ה"ד ב:) ופסקו הרמב"ם בפ"א מ"ה כלאים (ה"ז):

משנה ה

הצנון והנפוץ. אע"ג דעליהם ופרים דומים ואין בהם משום מראית העין, אפילו הכי כיון דמשונים בטעמם שנוי גדול, הולכים אחר הטעם להחמיר והוו כלאים, וכן הולכים אחר העלים ואחר הפרי להחמיר כשהם משונים בתכלית השינוי, אבל כשאין השינוי שבטעם ובפרי שינוי גדול, אז הולכים אחר העלים השוים להקל, וה"ט דלפת ונפוץ דאינם כלאים. ובזה מיושב שפיר הירושלמי (ה"ה ב:) שהביא התי"ט, וזה הוא אמר רבי יש מהם שהלכו אחר הפרי, ויש מהם שהלכו אחר העלין, התיבון הרי צנון ונפוץ, הרי

פרי דומה והעלים דומים ותימר כלאים, א"ר יונה בזה הלכו אחר טעם הפרי, ע"כ. והוא דס"ד דמקשן, דמאי דאמר הש"ס יש מהם שהלכו אחר הפרי, ס"ל שאם הפרי דומה אינו כלאים, אע"פי שהוא משונה שינוי גדול בטעם ובעלין, וכמו כן ס"ד בפירושא דיש מהם שהלכו אחר העלין, ולכן הקשה מצנון ונפוס שדומה בפרי ובעלין, ואעפ"כ הוו כלאים, ומשיב ר' יונה בזה הפרי לא חששו לדמיון הפרי והעלים, מפני הטעם שהוא משונה שינוי גדול כמ"ש הרמב"ם (פ"ג ה"ו) וא"כ האי דאמר ר' יש מהם שהלכו אחר הפרי, היינו כשהעלין והטעם אינם משונים שינוי גדול, וכמו כן פירוש' דיש מהם שהלכו אחר העלין, אבל כשאחד מאלו השלשה דברים משונים שינוי גדול הולכים אחריו להחמיר, והיינו מ"ש הר"ש שהביא התי"ט, ובזה נחו ושקטו הקושיות שהקשה התי"ט עליו ואין להאריך:

משנה ו

העזים הצבאים היעלים והרחלים. נקט חיות ובהמות טהורות באמצע הטמאות, דקיימי עלן ככסלי לאוגיא (עי' ברכות ו.) ומפני חשיבותן לגבי אינך, שנאם בלשון רבים:

היעלים והרחלים. לא סדרם איפכא, לסמוך חיה לחיה, ויהיו בזה כל החיות טהורות באמצע, לרמוז דחיה בכלל בהמה (עי' חולין עא.):

משנה ז

רבי יהודה מתיר ירק באילן. כתב התי"ט וה"ה איפכא, והכי איתא בתוספתא, ע"כ. ונראה דלרבותא נקט בבא זו, דלא מבעיא אילן בירק דשרי, דכמעט לית ביה אפילו משום מראית העין, דבהיות סביב האילן ירק סמוך לו דשרי לכולי עלמא, אין אדם יכול לעמוד עליו אם האילן נרכב בתוך הירק או אם נטעו כל אחד לבדו זה אצל זה, אלא אפילו ירק באילן דכ"ע ידעי דדרך הרכבה הוא שם, ואיכא משום מראית העין, שרי:

משנה ח

אין נוטעין ירקות וכו' מפני שהוא ירק באילן וכו'. פתח במאי דסליק במתניתין דלעיל. **אין נוטעין ירקות וכו'**. כולהו אצטריכו, ובבא זו אצטריכא לאשמועינן דאפילו בשקמה שהוא אילן הגדל ביערים ודומה לסרק, אסור ליטע בו ירק:

פיגם. הוא רוט"א, ואם היא הרו"טא המצויה בינינו, איננה מאכל אדם אלא לרפואה, ואפילו הכי אסורה באילן:

אין נוטעין יחור של תאנה וכו'. אע"ג דאין כוונתו להוציא מביניהם שום פרי משונה, אלא להגין על אחד מהם, אסור:

אין תוחבין זמורה של גפן לתוך האבטיח שתהא זורקת מימיה לתוכו. אע"ג דאיכא למימר דמתוך דהאבטיח טרודה לפלוט הרבה את מימיה, לא תינק לעולם מן הגפן, מ"מ אסור:

אין נותנין וכו'. בירקות שבתוך סדן, שלפי פי' הר"ב הוא בקרקע ממש, אלא ששרש השקמה תחתיהם, קתני נוטעין. וכמו כן היא התאנה שבתוך החצוב, ולהכי קתני נמי בה נוטעין. ובפיגם שהוא ע"ג גוף האילן הגבוה מעל הקרקע, קתני מרכיבין. ובזמורה שבאבטיח שייך שפיר לשון תחיבה, שתוחבין אותה בו כעץ בנקב. והכא קתני נותנין, דמשמע דאפילו על גבי קרקע שלא כדרך נטיעה, אסור ליתן זרע הדלעת לתוך (התלמות) [החלמית] הנטוע, מפני שברוב הימים נשרש בארץ וצומח, והיינו רבותא:

משנה ט

לפת. יחיד, וצנונות. רבים, רמז לנו שהם באגודה, שהרבה מהם הם באגודה אחת, וכמ"ש הר"ב:

ולא משום שביעית ולא משום מעשרות. לפי פי' הא' שפירש הרב, דאין בהם משום זורע בשביעית, אתי שפיר להקדימו למעשרות, לסמכו לכלאים דדמי ליה, דפירושו נמי הוא דאין בו משום זורע כלאים. אבל לפי' השני, דפירושו הוא דאין בו משום ספיחי שביעית, והוא בירושלמי (ה"ט ד:), קשה דה"ל להקדי' המעשרו' התדירים. ויש לומר דלא זו אף זו קתני, והוא דנקט בתחילה כלאי' דהוא עיקר מכלתין, והדר שביעית דאין בו מיתה, והדר מעשרות דשייך בהו תרומה דהיא במיתה לזר האוכלה, ואף בעודם טבל הם במיתה, והדר שבת דיש בו מיתת ב"ד:

פרק ב

משנה א

כל סאה שיש בה רובע. פי' שהרובע הוא בכלל הסאה, הכי איתא בירושלמי (ה"א ו.) וכן פסק הרמב"ם בפ' ב' מה' כלאים (ה"א) והוא אחד מכ"ד בה, כמ"ש הר"ב. וכן הוא נמי שיעור' דזרעוני גנה דלקמן (מ"ב), בכלל הסאה. ולפי זה צריך לראות מ"ט לא קיצר התנא דבורו, ויאמר כל סאה שיש בה אחד מכ"ד בנופל לבית סאה ממין אחר ימעט, ובזה לא היה צריך לומר הבד"א דמשנה ב' כלל, דהיה הכל בכלל כל אחד לפי ערכו. ואפשר לומר דרצה התנא לאשמועינן אגב ארחיה, דשיעור הבית סאה משוער על פי התבואה והקטנית, דסאה מהם צריכים למלאות שיעור זה, לא פחות כזרעוני גנה, ולא יותר כזרע פשתן:

משנה ב

מצטרפין. מלתא אגב ארחיה קמ"לן, דמצטרפין זה עם זה לאסור:

הפשתן בתבואה מצטרפת. לשאר זרעוני גנה. דקמ"לן דאין הפשתן קטנית, אלא זרעוני גנה, כמ"ש הרמב"ם (בפיה"מ). והא דתני מצטרפת לשון נקבה, הוא מפני דפשתן בלשון מקרא נקראת פשתה:

אחד מעשרים וארבע וכו'. כתב התי"ט ז"ל, ומ"ש הר"ב ששיעור בית סאה חיטין הוא נ' על נ', סיים בו הרמב"ם (בפיה"מ) ויהיה מקומו אלפים וחמש מאות, וכל המקום מן הארץ, שיש בו בחשבון התשבורת אלפים וחמש מאות, אחד שתהיה מרובעת או עגולה או משולשת או על זולת, תבנית זה נקראת בית סאה, ע"כ.

ופי' הענין, שבשטח הבית סאה יש בו אלפים ות"ק חתיכות קרקע, שכל חתיכה היא אמה על אמה. ודרך ידיעת חשבון זה הוא משונה, שכפי תמונתו כן הוא דרך ידיעתו, שכשהוא ברבוע, הוא מספר היוצא מהכאת צלע ארכו על צלע רחבו, לפיכך הוא חמשים על חמשים, כי נ' פעם נ' הוא אלפים ות"ק. ואם יהיה משולש אף אם יהיו שלשה צלעותיו משונים כזה, ע"י מדת שלש צלעיו נדע שטחו, כשנמדוד קו היור' בחוט המשקולת מאחת מזויותיו, ופוגע ונוגע ועומד על צלע המקביל הזויות ההוא, בזוית נצב, כמו במשולש הזה המסומן באב"ג, שקו יוצא מזוית בא"ג, ויורד על קו ב"ג, ועומד על נקודת ד', ומחלק קו ב"ג לשני חלקים בנקודת ד', ודרך מדידת קו זה היורד, הנה הוא מפורש בספרי חושב מחשבות בחלק טהר' וקדושה במאמר מקוה טהרה מפ"ח עד פ' י"ג ע"ש, כי שם תראה גם כן דרך מדידת השטח ע"י הקו הזה כשתוציא דבר מתוך דבר. ואם יהיה שטח שדה זה בעגול, כשתדע קטרו והוא הקו העובר על מרכזו ונוגע בהיקפו מכאן ומכאן כזה, ותרבענו ותוציא מהמרובע ההוא רביעיתו, יצא לך שטח העגול, כמאמרם ז"ל (עירובין יד:) שהמרובע יותר על העגול רביע, ובאיזה תמונה שיהיה כשתעריכנו למרובע או למשלש או לעיגול או לחלקי עיגול כפי המצטרך, ותחלק מדידת הקרקע לחלקים כאלה, ותחשב השטח של כל אחד בפני עצמו ואח"כ תחברם יחד, יצא לך השטח של כל הקרקע ההוא שאתה רוצה למדוד, ואמת הוא שיש כמה מיני תמונות שאפשר למדוד שטחם מבלי שיחלקם לחלקים, כגון מחומש או משושה וכיוצא בו, אבל אין רצוני להאריך עתה בחשבונם, אלא עיין בספרי הנ"ל בחלק ומאמר הנ"ל מפ' י"ד עד פ' כ' ותרוה צמאונך:

אחד מעשרים וארבע. והוא ג' לוגים כשהוא לבדו, ושיעור הזרעוני גנה לבדם הם ביצה וחצי, כמ"ש הר"ב, וא"כ כשיהיו מעורבים צריכים אנו לחשוב כדי שיצטרפו ויתחייב

למעט, שכל גרעין של זרעוני גנה הדומה לגרעין זרע פשתן הוא חשוב כי"ב גרעינין, וכיוצא בזה י"ב גרעינין של זרע פשתן אינם חשובים אלא כגרעין אחד של זרעוני גנה, נמצא שאם חסר מהשיעור האוסר של זרעוני גנה גרעין אחד מהם, אין השיעור נשלם בזרע פשתן עד שהיו שנים עשר גרעינין, ואם חסר מהשיעו' האוסר של זרע פשתן שנים עשר גרעינין, בגרעין אחד של זרעוני גנה שיעורו נשלם, וטעם לזה הוא שהביצה וחצי שהוא שיעור הזרעוני גנה, הוא אחד מי"ב של י"ח בצים, שהם שיעור לזרע פשתן, שכשתחשוב י"ב פעמים ביצה וחצי, יעלה החשבון לי"ח בצים, ואע"ג דלשכח את האוזן הורתי הדרך הישר בגרעינין, הכל תלוי בשיעור המדה, כי אין כל הגרעינין של כל מיני זרעוני גנה שוים לגרעינים של זרע פשתן בכמותם:

משנה ג

לא יאמר. לרבותא נקט ליה, דאע"ג דמגלה דעתו שרוצ' להפוך מיד אחר הזריעה, אין מורין לו שיזרע בתחילה:

משנה ה

וכן תלתן שהעלה מיני צמחים. מלשון המשנה נראה שהתלתן גורם עלייתן, ואפשר דרבותא קמ"ל, דאע"ג דזו היא דרך התלתן ממש להצמיח צמחים אלו, וכולי עלמא ידעי דלא זרען הוא לכתחילה, אפילו הכי אם נכש או כסח אומרים לו עקור את הכל. והא דלא תני ליה סמוך לתבואה דדמי לה, אלא שנאו בסוף. י"ל משום דאיכא רבותא בו יותר ממקום הגרנות, דהמינין העולים במקום הגרנות הם מאכל אדם ודאי, משא"כ התלתן דכשצמח ומתערבים ראשי הצמחים שבגרנות זו בזו,אין אדם מבחין בקל שיהיה נזרע לאדם, ואפילו הכי אם נכש או כסח אומרים לו עקור וכו':

אין מחייבין אותו לנכש. ה"ה לכסח, והא דלא נקט ליה לרבות' דאפי' לחתוך העלין לבד אין מחייבין אותו, הוא משום דמ"מ א"א לטעות, מדקתני סיפא אם נכש או כסח לגלויי רישא:

אם נכש, או אפילו כסח. דנשאר השרש בארץ ואיכא למימר דהוי כאילו לא עקר כלל, מ"מ אומרים לו עקור את הכל חוץ ממין אחד, דהואיל וחתך העלים גלי דעתיה דניחא ליה באותם הנשארים עקור דווקא, שלא יצמחו פעם אחרת. ופתח בנכש וסיים בעקור, לרמוז דהוא הוא, ונפקא מינא למקח וממכר דפועלים:

משנה ו

מלא העול השרוני. לא ידעתי מי הכריח לתי"ט לומר דהוא שיעורא רבא מדב"ש, ולהקשות דהוי מקולי ב"ש וחומרי ב"ה. דדילמא הוי איפכא, ולא תקשי. ולגבי פאה

מודה ב"ה לקולא כדרכו, דלא מחייב בשתי פאות עד דהוי שיעורא רבא דב"ש, ומ"ש עיין ביבמות (רפ"ג) ובחולין (רפ"ח), ע"ש כי חלקתי עליו בראיות ברורות ואין כאן מקום להאריך:

וקרובין דברי אלו להיות כדברי ב"ש. שהיה ידוע כמ"ש הרב יותר משיעור דב"ה, דלא כמ"ש הר"ב דקרובין דברי ב"ש להיות כדברי ב"ה, דא"כ יש להקשות טעמא דב"ש אתא לאשמועינן, בתמיה:

משנה ז

כסוף שדהו. אע"פי שאינו סוף שדהו ממש, דאף השעורים שלו הם, וה"ט דקתני כסוף, בכף הדמיון, והתי"ט כתב טעם אחר:

רש"א אחד זרע פשתן ואחד כל המינין. שרי, כן פי' הר"ש, ויש לו ראיה מהירושלמי (ה"ה י.). ולפי זה אתי שפיר דקתני שאר המינין, דיש בו רבותא אחר הפשתן, ואם כי גם לפי' הרב אפשר לישבו, מ"מ פי' הירושלמי קודם לכל אדם. ועוד דבירושלמי איתא במשנה דלקמן (ה"ו י:) דר"ש שרי להקיף לתבואה חרדל וחריע, הרי כי מקל יותר מת"ק:

משנה ח

אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע וכו'. התי"ט צלל במים אדירים לישב פי' משנה זו על פי המפרשי' ופסק דינם, ואף כי רצה להמלט מן הקושיות שהקשה הוא ז"ל על דבריהם, לא משום זה דבריהם מיושבים לע"ד, דהכי גרסינן בירושלמי (שם) כיני מתניתא, אין מקיפין הא לסמוך סומכין, מתניתין דר' יהודה, דתני אין מקיפין חרדל וחריע אלא לחסיות בלבד דברי ר"מ, ריא"א לכל מקיפין חרדל וחריע חוץ מן התבואה, רש"א לכל מקיפין חרדל וחריע, רשב"ג אומר ערוגות קטנות של ירק מקיפין אותן חרדל וחריע, תני מותר הוא אדם לזרוע בתוך שדה שורה של חרדל וחריע, ובלבד שיעשה אורך השורה וכו', ע"כ. ואף כי אין בידי ליתן טעם לדברי התנאים האלה, וכמו שכתב הר"ש דלא אתפרש טעמם, מ"מ האותיות מחכימו' שאין פי' משנתנו כשום אחד מהמפרשים ז"ל, ושהסמיכה שרי לכ"ע, וע"כ לא פליגי אלא בהקפה. והנה עינינו רואות כמה קולות הקלו בהאי חרדל וחריע, ומשום הכי צריכים אנו לומר דאין טעם משנה זו תלוי בטעם מתניתין דלעיל כלל ועיקר, אלא קולא הוא שהקלו בשני מינים אלו מהטעם הידוע אצלם, ואפשר דאפילו בשלא נתכוון לבדוק שרו, ואפילו ת"ק דמתניתין דלעיל, אפשר דלא פליג, כי אלו השנים יוצאים מכלל שאר המינים לענין זה:

ולניר. אע"ג דמתוקן לזריעה ואיכא למיחש שמא ימשך בזריעתו לתוכו:

ולגפה. אע"ג דאין עביו כרחב הניר:

ולדרך. אע"ג דאין רחבו כניר, ואין בו דבר גבוה מפסיק כגפה:
ולגדר. אע"ג דעביו כל שהו:
גבוה עשרה טפחים. נראה דה"ה לגפה, דמאי שנא. ועוד כ"ש הוא, כיון דאין הפסקה דבר קבוע כגדר. ואי הכי הוא לא ידעתי מאי טעמא הפסיק ביניהם בדרך, ולא שנה הגדר קודם הגפה:
ולחריץ. אע"ג שאין העומק נראה לעין כמו הגובה:
ולאילן שהוא מסיך על הארץ. אע"ג דאין נופו נוגע בארץ, ואין בעובי נופו אפילו כרוחב דרך היחיד, ואיכא משום מראית העין לסמוך שני מינים כל כך סמוכים בלי שום דבר מפסיק ביניהם:
ולסלע. כבר כתב הר"ב למאי אצטריך:

משנה ט

עשרים וארבע קרחות. כתב התי"ט בשם התוספתא, שכל מקרחת הוא עשר אמות ומחצה על עשר אמות ומחצה מרובעת, ולתקן החשבון הזה כתב בשם הר"ש, דהמחצה הוא באמה בת חמש. ואנכי לא ידעתי מה תקן בזה, דאפילו הכי אין החשבון מכוון, שהרי אין כל בית רובע מגיע אפילו לעשר אמות וחמשה אצבעות מרובע. ולכן הנכון בעיני שיש שם טעות סופר או בתוספתא או בתי"ט, ושצ"ל י' אמות ומחצה על י' אמות, דבהכי אתי שפיר כחשבון הרב דהאי מחצה הוא באמה בת חמש:
כל מין שירצה. כתב הרב ז"ל ולא מצריך ר"מ הרחק כלל, דכיון דמרובעות הן, נראות מופרשות ומובדלות זו מזו. וכיוצא בזה כת' הרמב"ם (בפיה"מ). ותימא לי דתלי תניא בדלא תניא, שהרי בירושלמי במשנה ו' וכן במשנה י', מפורש דראוי להחמיר במרובע יותר מבשורה, וכן כתבו הרב במשנה י', ואף כי מצינו דר"א ס"ל במשנה י' דלא החמירו במרובע יותר מבשורה, מ"מ להקל בו מבשורה להיותו מרובע לא שמעינן ליה, ולפי זה צ"ל דפליג אמשנה ו' ברוצה לעשות שדהו משר משר במכ"ש, כנלע"ד:
היתה קרחת אחד או שתים זורעם חרדל וכו'. כתב התי"ט ז"ל ומתניתין דלעיל דלא כר"מ, ולא הוי סתם ואח"כ מחלוקת, דחכמים לא פירשו הכא לענין חרדל, אבל אין נראה לפרש דלהכי לא פליגי, משום דבקרחת המרובע סל"הו נמי דחרדל שרי, דא"כ ה"ל להרמב"ם לפסוק כן בחבורו, עכ"ל. והנה הלשון הזה כלו מקשה, חדא דקאמר דמתניתין דלעיל לא אתיא כר"מ, ומכותלי ביתו ניכר, דהוא משום דר"מ מקל הכא בחרדל, ובמתניתין דלעיל החמרנו בו. ואינו כן, שהרי מלשון הירושלמי שהבאתי לעיל במשנה ח' מוכח דר"מ מחמיר בחרדל וחריע יותר מכולהו תנאי, דס"ל דאין מקיפין

חרדל וחריע אלא לחסיות בלבד, ולא לכל ירק, ודמשום הכי מתניתין דלעיל אתיא כר' יהודה ולא כותיה, כמ"ש לעיל ע"ש, ובסומכין בלי הקפה מכל סביבות, לכ"ע שרי, וא"כ אפוא, הכא דאפילו בחבושות, דהיינו שמין אחד מוקף מכל צדדיו ממין אחר, שרי ר"מ כדאיתא בירושלמי (ה"ז יא:), איך אפשר שיתיר בתבואה להקיף בחרדל, מה שלא התיר לעיל אפילו בירק:

ועוד קשה לי אמרו, ולא הוי סתם ואח"כ מחלוקת. דכוונתו הוא דאם היה סתם ואח"כ מחלוק', היה לנו לפסוק דלא כסתם, והיינו כר"מ דהכא. דאף כלל זה לפי מה שנראה מדברי הפוסקים ז"ל אינו כן, דאף כי קי"ל דהולכין אחר האחרון במחלוקת ואח"כ סתם, והלכה כסתם. מ"מ אין אנו הולכים אחר האחרון, בסתם ואח"כ מחלוקת, לפסוק דווקא דלא כסתם, אלא דאין אנו חוששין לסתם, ואנו פוסקים כפי הכלל שיש לנו במחלוקת, אף כי על ידי הכלל הזה יבא הפסק דין נגד הסתם, דאין סברה לומר שיפה כח המחלוקת לבטל לעולם סברת הסתם, שהרי אדרבא כשיתחבר הסתם דחשוב כרבים עם מאן דס"ל במחלוקת כותיה, אלים כחו לבטל את שכנגדו במחלוקת, דהוי יחיד לגביהו, אלא ודאי כח המחלוקת אינו מועיל אלא לבטל סברת הסתם, כאילו לא נכתבה, ועל ידי זה במחלוק' הדרן לכללין ועל פיו אנו פוסקין, ואם יבא כסתם הנה מה טוב, ואי לא אין אנו חוששין לזה, שהרי הוא כאילו לא נשנה מעולם, ולא שנאו ר' אלא להודיע דאיכא נמי סתמא דס"ל הכי ואין הלכה כמותו, להוציא מלב האיש ששמע דין זה מן הסתם שלא יחשבנו כאילו הוא אחר המחלוקת, ויפסוק כמוהו בחשבו שזהו הפסק דין של אותו המחלוקת, וכההיא דשנינו בעדיות (פ"א מ"ו) למה נשנו דברי היחיד בין המרובים, שאם יאמר לך אדם כך שמעתי, יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת. ואע"ג דכשהוא סתם ואח"כ מחלוקת ושעל פי הכלל שבמחלוקת אתיא הלכה כסתם, או כשהוא מחלוקת ואח"כ סתם, דאז לעולם הלכה כסתם, היה די להביא על אותו סתם החולק עליו ותו לא, מ"מ שנה ר' בתחילה או בסוף כל המחלוקת לומר דבר בשם אומרו. מכל זה יצא לנו דאף כי הוי מתניתין סתם ואח"כ מחלוקת, מ"מ יפה עשו מאן דפסקו כסתם מתניתין דלעיל, אע"ג דר"מ פליג עלה לפי דברי התי"ט, על כי רבנן פליגי אר"מ והלכתא כרבים, וזהו נגד כוונת התי"ט.

ועוד קשה בלשונו שאמר אבל אין נראה לפרש דלהכי לא פליגי משום דבקרחת המרובע סל"הו נמי דחרדל שרי וכו', דמדבריו אלו משמע דלהיותו מרובע היה סברא לומר דיקלו בו יותר מבשורה, וזה אינו כמו שהוכחתי לעיל ד"ה כל מין שירצה:

לכן נראה דהכי פירושא דמתניתין, היתה קרחת אחת או שתים סמוכים זה לזה, שעדיין

לא נזרעו, זורעם חרדל, דס"ל לר"מ דלא התירו בסמיכה לכ"ע אלא עד שיעור זה ותו לא, וכבר אמרנו לעיל בשם הירושלמי, דמתניתין דלעיל אינה מדברת בסמיכה כלל אלא בהקפה וכר' יהודה, ומדלא הזכיר חריץ ש"מ דבחריץ לא פליג דשרי לסמוך לאיזה מין שיהיה אפילו הרבה, ועד כאן לא קא אסר ר"מ ג' קרחות חרדל אלא כשהם סמוכים, אבל כשהם מפורדים, כגון שזרע קרחת ממין אחד וקרחת מחרדל, וקרחת ממין אחר וקרחת חרדל, וכן עשה כל הקרחות, שרי, דאז לא נחשבו כשדה חרדל מכיון שהם מפורדים זה מזה, ומהאי טעמ' רבנן לא הזכירו בדבריה' דין זה של חרדל, אע"ג דפליגי נמי בהא אר"מ, דכשהתירו לסמוך אפילו הרבה התירו כחריץ, דמהאי טעמ' לא פסק הרמב"ם דין זה דר"מ, משום דלדבריהם דתשע קרחות מותרות דווק' ותו לא, והם מפורדות זו מזו כמ"ש הר"ב, וה"נ איתא בירושלמי (ה"ז יא:) רמ"א אפילו חבושות אפילו סמוכות, ורבנין אמרין ובלבד שלא יהיו לא חבושות ולא סמוכות. יכול לזרוע אפי' שמנה מהם חרדל ואחת ממין אחר, ואפילו לר"מ:

שלש לא יזרע חרדל. אפשר דלכתחילה הזכיר חרדל פעם אחרת בפירוש, לאפוקי חריץ מדין זה, וכמ"ש לעיל:

תשע קרחות מותרות וכו'. ז"ל הירושלמי (שם) היך עביד' תלת ותרתי וחדא ותרתי וחדא, ע"כ. ופירושו לפי פירוש הר"ב כך הוא צורתו, כי השלשה העומדים על קו ג"ג הם התלת. והארבע העוברים על קוי ב"ב, שנים מכאן ושנים מכאן, הם התרתי. והשנים העומדים על קוי א"א, א' מכאן וא' מכאן, הם החדא. כלל העולה דהירושלמי קחשיב עמידתם דרך אלכסונם:

ועשר אסורות. הטעם שכתב התי"ט לישב פי' הרמב"ם, דכת' דהבלתי זרוע הוא פחות מבית רובע, שלא תקש' אמתני' דלקמן, דשאני התם דלא בהרבה קרחו' איירינן. לא נהירא, דאדרב' מצינו לעולם, דחשו רבנן לעשות הרחק כשהם הרבה מינים במקו' אחד, כגון הכא דלא התירו אפילו ראש תור, מכשהם שני מינים לבד. ויותר היה נכון לומ' דהזרוע הוא פחות מבית רובע, וההרחק רובע, ולפרש קרחת כפי' הר"ב, על שם המקום בהיותו בלתי זרוע, דהכי מוכח מלישנא דמתניתין א' דפ"ד, דתנן התם קרחת הכרם. והוא המקום החרב מנטיעה, שבתוך הכרם:

משנה י

כל שהוא בתוך בית רובע. אף מה שאינו ראוי לזריעה עולה למדת בית רובע, אע"ג דאיכא למימר דהרואה אומר שלא משום הרחקה הניחו ולא זרעו, אלא מפני שאינו ראוי, ויבא להתיר שני מינים בשדה אחד בלא הרחקה הראוי', לא חיישינן לזה:

אכילת הגפן. לעבודת הגפן קאי, אבל איכא דזרעי ליה, לר"י דס"ל הכי כמ"ש התי"ט.
והקבר. אסור בהנאה, ולכן ליכא דזרעי ליה, אבל איכא למימר דכ"ע דין כזה לא גמירי.
והסלע. כלם יודעים דא"א לזרעו, ואפילו הכי עולה, ולא חיישינן:
תבואה בתבואה בית רובע. דווקא במרובע, הכי איתא בירושלמי דפרקין הלכה ו':

משנה יא

ורואה אני את דבריהם מדברי. וצ"ל דאעפ"כ לא אמר כדבריהם, מפני שכך קבל מרבו:

פרק ג

משנה א

ערוגה וכו'. התי"ט הרחיב לשונו הרבה בביאור משנה זו, ועליה בקש חשבונות רבים, ומ"מ הניח לי מקום להתגדר בו, ולקיים במשנה עיניך ברכות בחשבון (שה"ש ז, ה). והוא כי הזכיר ענין חלוקת הקו לחלקים שוים, ולא פירש דרך מחלוקתו. וכן כתב הכלל שהמיתר משולש נצב הזוית הוא גדר מרובע הכולל השני מרובעים הנעשים משני הקוים אשר הזוית נצב ביניהם. וגם פה לא עשה מאומה בפירושו, לכן הנני מודיעך בקצור נמרץ אמיתות שני הענינים האלה, הראשון ע"ד אוקלידוס, והשני בדרך יותר קל ממנו.

והראשון כך הוא, אם תרצה לחלוק קו א"ב לחלקים שוים, תחוג במחוגה עגול א' אשר יהיה מרכזו בנקודה א', והקיפו נוגע בנקודת ב', ותעשה עגולת גב"ד. ואח"כ תעשה עגול אחר שיהיה מרכזו בנקודת ב', והקיפו נוגע בנקודת א', ותעשה עגולת גא"ד. והנה יפגשו אלו השני עגולו[ת] זה בזה, ויחתכו זה את זה בשני נקודות, והם נקודות ג' וד'. ואח"כ תמשוך קו אשר יהלוך מנקודת ג' לנקודת ד', ובעברו על קו א' ב' בנקודת ה', ושם יחלקנו לחלקים שוים, ויעמוד עליו משני צדדיו בזוית נצב:
והמופת בקצור תדענו בכלל שיש לנו, שכל הקוים היוצאים מן המרכז ונוגעים בהקף הם שוים, וטעמא דהאי מלתא פירשתיה בספרי מעשה חושב בפירוש פ"ה פיסקא ה' ע"ש. ולפיכך יהיו הקוים היוצאים ממרכז הא' והולכים להקף, והם קוי א"ג א"ב א"ד שוים, וכמו כן יהיו שוים אליהם הקוים היוצאים ממרכז ב' והולכים לעיגול, והם ב"ג ב"א ב"ד, וטעם השואתם פשוט הוא, כי השני עגולות ניתנו על מרחק אחד, ואין הפרש ביניהם, אלא שאחד מהם מרכזו בא' והקפו בב', והשני מרכזו בב' והקיפו בא', ועלו בידנו שני משולשים, והם אג"ד בג"ד שוים, על כי התושבת ג"ד משותפת ביניהם, וכל אחד מצלעיה' הם שוים זה לזה כמו שאמרנו, ומפני זה הקו אשר יצא מן הזוית המקביל

התושבת, והוא זוית דא"ג, ויעבור על התושבת המשותפת בנקודת ה', וילך עד הזוית המקביל התושבת במשולש האחר, והוא בנקודת ב', בעל כרחו הוא מתחלק על ידי התושבת בנקודת ה' לחלקים שוים, על כי יש מאותה נקוד' לכל זוית מאלו השני זוית גא"ד גב"ד שבשני המשולשי' מרחק שוה, על כי השוקים הסובבים הזויות הם שוים זה לזה, והתושבת משותפת ביניהם, וזה מבואר בלי שנאריך בראיות אחרות:

והמופת שיהיה שני הזויות או"ג בה"ג נצבות, הוא מבואר שהרי קו א"ו שוה לקו ה"ב כמ"ש לעיל, וקו ג"ז הוא קו משותף לשני הזויות, והנה שני התושבות המקבילות אלו השני זויות, והם קו א"ג וקו ב"ג שוות הם כמ"ש לעי', והלמוד הזה בעצמו תעשה בשני זויות אחרו' שלמטה מהם, והם בז"ד אח"ד, וכבר ידע' שאותם השני תושבות א"ד ב"ד המקבילות לשני הזויות אח"ד בז"ד, הם שוות לשני התושבות הנ"ל כמ"ש לעיל, והואיל וכל התושבות המקבילות הד' זויות או"ג בה"ג אח"ד בז"ד הם שוות, בעל כרחנו צריכים להיות הזויות שוות, וא"א להם להיות ארבעה זויו' הנעשו' ע"י שני קוים הנחתכי' זה מזה שוות ארבעת' זה אלא זה אם לא יהיו כלם נצבות, וגם לזה יש בידנו להביא ראיה על פי החכמה הזו, אבל היא ללא צורך כי חוש העין יורה זה, שאם לא יפול הקו על חבירו במישור כי אם בנטיה קצת, יעשה שני זויות חדים ושנים מרוחים כזה,

ואם כן אפוא אין ארבעת' שוות, משא"כ כשיפול עליו במישור כזה,

שאז יהיו כל זוויותיו שוות, והנה הם נצבות, ודרך הפלתו ביושר גמור על חבירו שלא יטה כלל, כבר הורינו אותו לעיל, ודי בזה. ועיין עוד מזה בספרי חושב מחשבות חלק טהר' וקדושה מאמר מקוה טהרה מפ' ח' ועד פ' י"ט, ושם תמצא גם כן מופת חותך על מדידת מיתר המשולש נצב הזוית, ע"ש ותרוה צמאונך יפה יפה:

לא יטע ראש הלפת בתוך הגבול מפני שהוא ממלאהו. לגבול לארכו, בעובי הלפת, וממעט שיעור יניקת האחרים, דמקו' גרעין אחד דווקא של כל שני מינין אינו ממעט ומשלים לשיעור ההרחקה, אע"ג דאח"כ כשיתגדלו יתעבו במעבה האדמה, לא (איפכ') [איכפת] לן כיון שבהיתר נזרעו, דהוי דומי' דגבול שנתמעט מטפח דכש', ולכן זרע לפת מותר לזרוע בתוך הגבול, דלא אסרו אלא בלפת הנגמ' שחוזר לנטעו, כההיא דתנן בפ"ה דמעשרות (מ"ב), העוקר לפת וצנונות מתוך שלו ונוטע לתוך שלו לזרע. דייקא נמי דקתני לא יטע ראש הלפת, ולא תני לא יזרע לפת, משא"כ בערוגה בלא גבול, דיכול לזרוע ממין א' כל אורך צדדיה עד טפח הסמוך לקרן ברוח' טפח, וכן באמצע יכול לזרוע במרוב'

שגדרו אלכסון של שני טפחים, ולכן אף אם יטע בה לפת אינו ממעט שיעור יניקת האחרים, ובזה מיושב מה שהקשה התי"ט על בעל כף נחת, שכתב ז"ל ולא נהירא מה שפירש בכף נחת, ממלאהו וממעט מקום יניקת האחרים ע"כ, דא"כ ברישא נמי, עכ"ל:

רבי יהודה אומר ששה באמצע. כתב התי"ט בשם הר"ר וואלף, דטעמא דר' יהודה הוא משום דלטעמיה אזיל, דאינו כלאים עד שיהיו שלשה זרעים, ולכן יכול לזרוע באמצע הערוגה שני מינים ולא הוו כלאים, ע"כ. ולא תנן שנים באמצע אלא ששה באמצע, לאשמועינן דאף אסיפא דהיה לו גבול פליג, כמו שהוכיח התי"ט, וכדמוכח מהירושלמי שהביא הוא ז"ל, וה"ט דנשנה אחר היה לה גבול, והא דהקדים אליו לא יטע וכו', י"ל דאדקאי בנטיעת הגבול, סיים מילי דנטיעת הגבול:

ששה באמצע. דע כי ההרחק שכתב הרמב"ם שיש בין שני המסומנים במקום הזה, אינו מעלה או מוריד, אף כי הוא באלכסון שלא כדינו, דאף ביושר אף כי הוא קצר ממנו, יש בו שיעור הראוי, אבל אין ללמוד מכאן למקום אחר דאף אם יהיה שיעור בקו האלכסון אפשר שלא יהיה בו שיעור בשיעורו האמיתי ביושר, כי קו היושר קצר הוא מקו האלכסון, ופשוט הוא:

משנה ב

התלם ואמת המים שהם עמוקים טפח. אצטריך ליה דלא תימא דמחזי כחבוש ואסור, כמ"ד דירושלמי שכתב הר"ב:

משנה ג

והוא מבקש ליטע. לא מבעיא לזרע דמתגדל שוה בשוה כשאר ירק הזרועה בשדה ההוא, כדתנן היה שדהו זרועה ירק, ולא תנן נטועה ירק, דבעי הרחק משום דמחזי בערבו', אלא אפילו היה כל השדה זרוע, שעדיין לא צמח, והשורה שרוצה ליטע שם מירק אחר, הוא מירק שכבר גדל במקום אחר שהוציאו משם, ורוצה לנטעה שם כדי שתתגדל יותר, או כדי שתלבין, כי כן דרך בני אדם לעשות בכמה מיני ירקות, דאיכא למימר דבכי הא לא הוי ערבוב, דהא שורה של ירק זה היא גדולה משאר הירק, אפילו הכי בעי הרחק:

משנה ד

הנוטע שתי שורות של קשואין, שתי שורות של דלועין, שתי שורות של פול המצרי. לאשמועינן דכל שתי שורות מאיזה מין שיהיה מאלו, נקראים שדה, קתני בכולהו שתי שורות, אע"ג דלא בעינן שתי שורות אלא ממין אחד, כמ"ש התי"ט:

משנה ה

ובלבד שתהא זו נוטה לצד זו וזו נוטה לצד זו. שלא יטע את שניהם ברוח אחת של הגומ(ה)[א], אלא בשתי רוחות, כן משמע בירושלמי (ה"ד יז.). והיינו דתנן בסיפא, ונוטה שער של זו לכאן ושער של זו לכאן, חוץ לגומ(ה)[א], אם העלים מסתבכים אלו עם אלו בתוכה, דלא שמעינן ליה מרישא:

משנה ו

לא יקיים את הזרע. בדרבנן דהלכתא כותיה נקט זרע סתם, לאשמועינן דבצלים דרישא לאו דווקא, אלא שכן היה המנהג אצלם, כמ"ש התי"ט בשם הרמב"ם:

משנה ז

לתוכה. במשנה ג' גבי היתה שדהו זרועה ירק, קתני ומבקש ליטע בתוכו, וכן במשנה ו' גבי היתה שדהו זרועה בצלים, קתני נמי ומבקש ליטע בתוכה, והכא קתני ומבקש ליטע לתוכה. ונראה דבתוכה משמע דבאותו מקום ממש אשר היה הזרע האחד, רוצה לזרוע הזרע האחר, וכדתנן במשנה ו' עוקר וכו' ונוטע וכו', וכה"ג יכולים אנו לפרש במשנה ג' שרוצה לעקור ירק כדי ליטע ירק אחר במקומו, אבל בתבואה מלתא דלא שכיחא היא שתעקר התבואה ליטע במקומה ירק, ולכן לא קתני בה בתוכה, אלא לתוכה.

ואם הגדילה יעקר מלפניה. הקדים דבר זה לפלוגתא, אע"ג דלא קאי עלה, משום דזוטר. ודומה לדסמיך ליה לעיל, דהכי הלכתא כמ"ש הר"ב:

רבי מאיר אומר. והדר (אמר) ר' יוסי אמר. ושניה' משום ר' ישמעאל, ומשום דהאי דר"מ אמרו בסוף ימיו, ודר"י בתחילת ימיו, כדאיתא בירושלמי (ה"ו יח: וע' במלאכ"ש) משום הכי קתני בדר"מ אומר, שהוא הוה, ובדר' יוסי אמר, שהוא עבר:

פרק ד

משנה א

לא יביא זרע לשם. לא יזרע לא קתני, אלא לא יביא זרע, לרמוז דאפילו לעבור דרך שם בעציץ נקוב אסור, וכה"ג יש לפרש בכל כיוצא בזה:

משנה ג

ורחב ארבעה. אגדר וחריץ קאי כמ"ש התי"ט, אלא דבגדר האי רחב אורך הוא, ולגבי הגובה רוחב קרי ליה:

משנה ד

כדי שיכנס הגדי. גילה לנו הטעם, דבהרחק שלשה נתבטלה המחיצה:

ואם הפרוץ מרובה על העומד כנגד הפרצה אסור. לשון הר"ב אבל כנגד העומד מותר אם הוא רחב ארבעה, אבל פחות מארבעה אף כנגד העומד אסור, ע"כ. ופירושו הוא, כנגד אותו עומד שהוא פחות מד' דווקא אסור, כי פרוץ מקרי, על כי אתא אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה:

משנה ו

אינו כרם. עד שיהיו אלו החמשה שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, ואז הוי כרם לאסור כל מה שנזרע קודם שהיתה כרם בד' אמות, במעשה זה שעשה עתה בכרם, דאין הפרש בין הקדימה הזריעה לכרם להקדימה כרם לזריעה, והתי"ט פירש בבא זו בענין אחר, והוא דוחק:

משנה ז

רבי יהוד' אומר אם ערסן וכו'. את"ק פליג, ואין הלכה כמותו. וכן כתב הרמב"ם בפירושו, וכן נראה ממה שפסק בחבורו פ"ז דה' כלאים. ועיין בפרק דלקמן משנה ג' מה שאכתוב שם ותראה דהאמת כך הוא:

משנה ח

אם אין ביניהן שמונה אמות וכו'. כתב התי"ט ז"ל, כתב הרב דמצטרפין להיות כרם, דלעיל לענין חוצה לו, והכא לענין תוכה, וזהו שאמרו בירושלמי (ה"ו כב:) א"ר אלעזר החמירו תוכה יותר מחוצה לה, עכ"ל. ואנא לא ידענא מאי קאמר, ואהיכא קאי האי לעיל, ועוד קשה לי טובא דבמשנה ט' פי' האי דאיתא בירושלמי (שם) א"ר זעיר' תוכו שמנה חוצה לו שש עשרה. דלהקל תוכו מחוצה לו אתא ע"ש, ומלשון הירושלמי נראה דהאי דר' זעיר' פירושא לדר"א הוא, דהכי גרסינן התם אמר ר' אלעזר החמירו וכו', אמר ר' זעירא עד דאנא תמן קיימנתה תוכו שמנה וכו', וצל"ע:

פרק ה

משנה ג

ואם היה שער כותש. על השומירה ממש. כן פי' הרמב"ם הכא ובפאה (פ"ב מ"ג) וכן כתב בחבורו הכא (כלאים פ"ז הכ"ב) והתם (מתנ"ע פ"ג הי"ט). ולא דמי לערסן דר"י דפרקין דלעי' (מ"ז), דהתם אינ' נוגעים הענפים על ראש הגדר אלא מתערבים הענפים זה עם זה ומסככים על הגדר ברחוק ממנו, וכן פי' הרמב"ם, ובזה נחה הרגשת התי"ט שכתב בשם הר"ש:

משנה ה

הנוטע ירק וכו'. הנה פירוש המשנה הזאת רבו למעלה, ואין בשום א' מהם דבר מספיק לישב לשון המשנה עם פירוש הירושלמי על בוריו, כי לכולהו אית להו פירכ'. כי חשבונות הר"ש הם דחויי' כמ"ש עליו התי"ט, וכמו שהוכחתי גם כן אני כדברי התי"ט בצייור שציירתי בספרי חושב מחשבות בחלק טהר' וקדוש' מאמר מקוה טהרה בפ' ח' ט' י' ע"ש ויאירו עיניך, ואין ספק שלא נעלמו דקדוקי המדות האלה מרז"ל, ואעפ"כ לא חשו להם בכמה עניינים, וסוד ה' ליראיו, כי הם ידעו על מה ועל מה, אבל מ"מ הרבה מדבריהם א' להבינם כי אם על פי דקדוקים אלה, ומזה מוכח שגלויים היו להם והסתירו בכמה עניינים תחת לשונם הזך והישר. ופירוש הרמב"ם והראב"ד כמו כן נדחה בראיות נכונות מהתי"ט.

אבל גם פירושו אשר פירש (התוי"ט) בשכלו הרחב לא נתישב בלבי, כי גזרה זו אשר גזר בנטועים חמש חמש אטו ארבע ארבע, לא מצאנו לה שרש במכלתין, כי כמה עניינים מצאנו בדינים אלו אשר היו ראוי' לגזרה כזו ולא גזרו כלל, ומשנה שלימה שנינו בפ"ו (מ"ו) פסקי עריס שמנה אמות ועוד, וכל מדות שאמרו חכמים בכרם אין בהם ועוד חוץ מפסקי עריס, ואלו הן פסקי עריס, עריס שחרב באמצעו ונשתיירו חמש גפנים מכאן וחמש גפנים מכאן, אם יש שם שמנה אמות לא יביא זרע לשם, שמנה אמות ועוד נותנין לו עבודתו וזורע את המותר. ופירשו המפרשים דלמאן דחשיב פסקי עריס כרם, אינו יכול לזרוע כי אם אותו ועוד, שהרי שמנה אמות הם העבודת הכרם שמכאן ומכאן, והאי ועוד אינו אלא טפח לפי פי' הר"ב והר"ש, ולהרמב"ם הוא אחד מששים באמה והוא עישור טפח, וכותיה מסתברא כמו שהוכחתי במקומו, מ"מ אנו רואים בין למר ובין למר דאפי' לזרוע לכתחילה לא חששו שיטעה האדם ויתיר האסור ויזרע אף בשמנה אמות לבד, כי לא יבחין בין שמנה לשמונה ועוד שהוא דבר מועט, כ"ש שלא יהיו חוששים בענין זה שיטעה האדם בין חמש אמות לארבע, ויתיר את שכבר נאסר, שאף אם יהיה כן שיהנה ממה שנאסר, מ"מ אין איסורו חמור כזורע הכלאים לכתחילה:

ועוד מלתא דשכיח היא שיזרע אדם הרבה פעמים במקום שנראה לו שיהיה מותר, ואינו מלתא דשכיח שיזרע אדם הכרם ויאסרנו, ומשום הכי כ"ש דליכא למגזר בהא דמלתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן, והראיה שרצה להביא מהירושלמי (ה"ד כו:) דר' זעירא דאמר שמנה אמות חוץ ממקום כרתין, הנה היא רחוקה מדבריו כרחוק מזרח ממערב, דמה שייכות יש לחומרא זו עם חומרא זו, ובעיני הנה הם כהררים התלוים בשערה:

ועוד קשה דאם רישא דמתניתין אתא לאשמועינן דכשהם נטועים חמש חמש חשבינן

ליה כארבע ארבע, ותו לא, ושלעולם טעם איסור הרישא הוא כטעם הסיפא דמקדש ט"ז אמה לכל רוח, למה לו לתנא לחלק המשנה בשתי בבות ולהזכיר מנין הגפנים, לערבינהו וליתנינהו, ולימא הכי הנוטע ירק בכרם הנטועה על ארבע ארבע, או על שש שש, או על שבע שבע, הרי זה מקדש ט"ז אמה לכל רוח עגולות, ואם היא נטועה על חמש חמש, מקדש עשרים. ואחר החקירה היינו יודעים דמשום גזרה הוא וכמ"ש הוא ז"ל.
ועוד אם טעם קדוש דרישא הוא מחמת קדוש י"ו אמות דווקא, ממ"נ אין לה תקומה בפירוש זה, והבט עיניך וראה בצורה זו

והוא כי מא' ועד מ"ט הוא מנין הגפנים, והעגול המסומן באות ב הוא הירק הנזרע תחת עיקר הגפן ממש, ואינו יוצא באויר שבין הגפנים כלל, אלא הגע עצמך שיהיו סדקים בעיקר הגפן מלמטה סביב סביב לו ושם זרעו ומשם הוא יוצא, והעגול המסומן באות א יורה דאפשר שנזרע סביב סביב לו באויר ממש שבין הכרמים, והנה אין ספק שכל אלו האמות הנזכרות שבין הגפנים, הם מלבד העיקרים, והכי אי' בירושלמי פ"ד הלכה ח' אמר ר' זעירא שמנה חוץ ממקום כרתין, כמה דתימר שמנה חוץ ממקום כרתין, ודכותא ארבע חוץ ממקום כרתין, ע"כ:
והנה בענין קדוש זה של ט"ז אמה, צריכים אנו לחקור, מה הוא המקדש ומה הוא המתקדש, כלומר מה הוא האיסור עצמו אשר ממנו ולהלן נתחיל למנות הט"ז אמה, ועוד צריכים אנו לידע באיזה מקום מהאיסור הוא מרכז אלו הט"ז אמה, אם באמצעו או מצדדיו, ומן הכלל שכלל ר' זעירא אנו רואין, שלעולם אין המקום כרתין בכלל שיעור האמות, ולכן אף אנו נאמר שאין המקום כרתין הנאסר מחמת הירק וכמו כן מקום גזע הירק הנאסר מחמת הגפן, בכלל הט"ז אמה, אלא מקדש ממקום האיסור ולהלאה מכל צדדיו הט"ז אמה עגולות, ובתוך הענין הזה יתבארו מעצמם הטעמים הראוי' לדברים אלה בלי שנאריך בהם
ועוד דבר אחר אנו צריכין לידע, והוא דקי"לן דכל הגפנים אשר באו לכלל כרם שאין ביניהם שמנה אמות, צריך להרחיק הירק מהם ארבע אמות, ואם נטע סמוך לאחד מהגפנים האלה בארבע אמותיו ירק, אותו הגפן והירק נתקדשה, ואם נטעו בין שני גפנים בתוך ד' אמות של שניהם תרויהו נתקדשו מחמת הירק, ואלו הם דברים מוסכמים, וא"כ הוא כשאנו מקדשים כל הגפנים הנמצאים בי"ו אמותיהם, מן אלו הגפנים ולחוץ וכן מן הירק ולחוץ, אנו מתחילים למנותם, והוא שאנו מעגלי' האיסור, ואף אם האיסור דרך משל הוא כזה, אנו מסבבים אותו עגול כזה אשר יכלול בתוכו כל האיסור כמו שהוא,

וסביב לו ברחוק ממנו ט"ז אמה אנו עושים עגול אחר כזה, וכל מה שהוא בתוך העיגול הגדול הוא מה שנתקדש:

ועתה נבא אל פי' משנתנו ונראה מה ענינה, והוא שא"א לומר שיהיה הירק הזה תחת הגפן האמצעי ממש, מדאמרינן בירושלמי (ה"ד כו:) והוא שזרע כנגד האמצעית, ולא אמרינן תחתיה. ועוד דאמרינן התם והוא שתהא האמצעית עגולה ירק. ואי בנטוע תחתיה איירינן מאי נפקא לן מעגולה או מרבועה, הלא מעיקר הגפן ולחוץ אנו מודדים, אלא ודאי בנטועה סביב לה איירינן, ואם כן הוא כשהיא נטועה ארבע ארבע למה לא נתקדשו אותם שבזויות, הלא הארבע גפנים אשר הם כנגד האמצעית בארבע רוחותיה, והם י"ח כ"ד ל"ב כ"ו, נתקדשו מחמת הירק אשר היא בארבע אמות של כל אחד מהם, להיותה מקפת האמצעית מבחוץ אשר אין בינה לכל אחד מהם כי אם ד' אמות, ואם כן שיעור הט"ז אמה מתחיל מהם ולחוץ, ומשום הכי נמצא שהקו ההולך מכל א' מהם אל הזוית, הוא האלכסון של ח' על י"ב, שאין ארכו מגיע לט"ו אמה, ודו' ותשכח כי כן הוא, נמצאו היות הגפנים שבארבע הזויות נכנסות בתוך עגולת הט"ז:

ואף בהיות הכרם חמש על חמש, אנו צריכים ליתן שיעור לעיגול זה שלא יתקרב בארבע אמות של הגפנים אשר הם בארבע זויות הסמוכים לכרם האמצעי, והם י"ז י"ט ל"א ל"ג, שאם יתקרב אליהם מתקדשים כמו כן הזויות שבסוף הכרם על ידיהם, על כי אינם רחוקים מהם כי אם שני אלכסונות של חמש על חמש והם י"ד אמות, ואין לזה רמז לא במשנה ולא בירושלמי, שהרי במשנה סתם קתני, וכמו כן בירושלמי עגולה ירק סתם גרסינן, דמשמע דבאיזה ענין שיהיה העגולה הזאת, אינה מקדשת בארבע וחמש כי אם מ"ה גפנים ולא של הזויות, כמפורש בירושלמי (שם) צא מהם ארבע גפנים לארבע זויות:

והנה מכח הקושיות האלה הנני מוכרח למצוא דרך אחר הנלע"ד יותר מתישב על פשוטן של דברים, וה' יצילני משגיאות. ובתחילה צריך אני להקדים כלל קטן, והוא דבירושלמי בפרקין דלעיל הלכה ה' מצינו דלב"ה כשזרע אצל הכרם אשר השורות שלהם שוות, נאסרו כל הגפנים היכולים להיות עם הגפן הנזרע בשתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, משום דהזורע אצל גפן אחד מחמשה גפנים שבשתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב כזה, נאסרו כלם, אע"פי שהשורה שאחרי השורה הנזרעת היא רחוקה מהזרע יותר מד' אמות, ולכן כל גפן הראוי' להיות עם הגפן הנזרעת בסדר זה מספקא לן דילמא היא היא ואסרינן לה, והבלתי ראויה להיות עמה בצורה זו, אם הזרע רחוק ממנה ארבע אמות לא נאסרה מחמת הירק, ואף כי אותו הירושלמי צריך עיון בפרטו מ"מ יצא לנו כלל זה מכללו:

ועיקר פירוש משנתנו הוא, דברישא אשמועינן דכל שהוא בתוך הי"ו אמות אינו נאסר,

אלא אם כן יכול להיות עם הגפן הנאסר מחמת הירק בשתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב ובסדר השורות, ובסיפא אשמועינן דכל שהוא חוץ לי"ו אמות, אע"פ שיכול להיות עם הגפן הנאסר מחמת הירק בשתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, אינו נאסר. ובזה יובן מאי טעמא נקט התנא ברישא מנין הגפנים, ולמה אשמועינן ענין זה במספר זה של ארבעים וחמשה ולא בפחות או יותר, ולמה בסיפא נקט מנין האמות. והנה כבר ידענו שכשהכרם נטועה פחות פחות מארבע אמות רואין את האמצעיות כאילו אינן בכלל הכרם אלא כל אחד מהם הם כגפן יחידית, ולכן ברישא דעיקר האיסור אינו מחמת הי"ו אלא מחמת צורות הכרם, אם היתה הכרם נטועה פחות פחות מארבע אמות וזרועה ירק כנגד האמצעי כמו שנפרש, לא היו מ"מ נכנסים יותר ממ"ה גפנים בקדוש זה, לפי שבכל שלשה שורות האמצעית שבהם אינה ראויה לבא לצורות כרם לעולם, ומשום הכי לא הזכיר התנא ברישא נמי הנטועה על פחות מארבע ארבע, ועוד דמלתא דלא שכיחא היא:

ועתה נפרש המשנה על פי הירושלמי, הנוטע ירק בכרם כנגד הגפן האמצעי ממש, דהיינו על א' מארבעה קוים היוצאים ממנה, וחולקים המרובע שבו המ"ט גפנים לארבעה חלקים שוים, וכלומר דלא תימא דה"ה אם זרע שלא כנגד האמצעי, אלא ביניין, דהיינו באחד מהד' מרובעים שהם סביב לגפן האמצעי, ולא על הקוים ממש אשר על סדר השורות, אותו הזרע אינו כנגד האמצעי כי אם באויר שבין השורות, ופירוש זה מוכרח הוא מהאי דאיתא בירושלמי שזכרתי עניינו לעיל:

והיינו דאמרינן בירושלמי אמתניתין דהכא, אמר ר' יוסי בר חנינא והוא שזרע כנגד האמצעי:

או נאמר דאתא לאפוקי בזרע חוץ מהריבוע שבאמצע, שאם זרע חוץ מאותו הריבוע לא יכנסו כל המ"ה גפנים באיסור זה, ומפירוש המשנה נדע שאילו היה כן שהיה הזרוע חוץ מהריבוע האמצעי, שלא היה מנין המ"ה גפנים אמיתי, בלא שנאריך בזה:

ואמרינן עוד בירושלמי, ר' אבין בשם שמואל והוא שתהא האמצעי עגולה ירק. והוא דמוסיף על ר' יוסי, וקאמר דלא די שיהיה הזרע הזרוע ברבוע האמצעי כנגד גפן האמצעי מצדו האחד ואפילו מארבע צדדיו, בלי שיהיה כנגד הביניין כלל, שאילו היה כן לא היו נכנסים עדיין כל המ"ה גפנים באיסור זה של צורת כרם מכמה טעמים, חדא דלפי הנראה מהירושלמי שזכרתי עניינו לעיל, כשהזרע זרוע כנגד גפן אחד לבד או כנגד הביניין לבד, אין אנו רואים שיהיו ב"ה חוששים לכל כך חששות אשר נחוש לקמן בפי' המשנה אעפ"י שאוסר מספיקא יותר מחמש גפנים, ולכן כדי לחוש לכל החששות, ושיבא חשבון המ"ה

גפנים מכוון, אנו מוכרחים לומר שיש כאן זרע כנגד הגפן וגם ביניין, דלהיות דזרע בשני המקומות ראוי לחוש לכל החששות שיש לחוש בשניהם, ועוד שעל ידי כן יאסרו אף הגפנים שבזויות מרובע האמצעי מחמת הירק, שא"א לחשבון מ"ה גפנים לעלות מבלי שיאסרו אף הם מחמת הירק, ומשום הכי קאמר והוא שתהא האמצעית עגולה ירק, פירוש שתהא מוקפת ירק, ורבותא אשמועינן דאף אם לא יהיה כל הרבוע האמצעי מלא ירק אלא שהוא בעגול, כאשר אתה רואה בצורה הזאת, דמ"מ יאסרו כל המ"ה גפנים. ואיתא עוד בירושלמי היך עבידא שובע שורין מן שובע שורין, צא מהם ארבע גפנים לארבע זויות הכרם, נשתיירו שם מ"ה גפנים, הדא הוא דתנינן הרי זה מקדש מ"ה גפנים. והוא דכל הגפנים אשר הם סביב המרובע האמצעי, הם נאסרים מחמת הירק הזרוע ביניהם, אף אם יהיה בין גפן לגפן חמש אמות, שהרי אין בין עגול הירק לכל גפן שבזוית אותו המרובע, כי אם אמה והאלכסון הנתוסף על הצלע של חמש על חמש והם עשרה חומשי אמה שהם שלש אמות, וכ"ש כשלא יהיה ביניהם אלא ארבע אמות, שיאסרו מחמת עיגול הירק, ושאר הגפנים אשר הם סביב המרובע הזה, פשוט הוא שהם נאסרים מחמת הירק, שהרי נוגע בהם כאשר עינינו רואות בצורה זו בהיותה על ד' ד', ובהיותה על ה' ה' אין ריחוקו מהם אלא אמה:

ועתה נראה איך כל הגפנים שבשדה זו, יהיו שתים כנגד שתים ואחד יוצאה זנב, עם אחד מאלו הגפנים הנאסרים, חוץ מאותם שבזויות המרובע הגדול והם א' ז' מ"ג מ"ט:

ונתחיל מהגפן העומדת בזוית והיא הי"ז, ויצא צורה זו , או זו , ומהגפן העומדת בזוית אחר והיא הגפן הל"ג יצא צורה זו , או זו , ומהגפן העומדת בזוית האחר והיא הגפן הל"ט יצא צורה זו , או זו , ומהגפן העומדת בזוית אחר והיא הגפן הל"א יצא צורה זו , או זו .

ועתה נראה הארבעה גפנים אחרים אשר הם סביב המרובע, איך נעשים כרם עם אחרים לאסור, ונתחיל מהי"ח ויעשה צורה זו , וצורת כ"ו שמצד האחר זו היא , וצורת ל"ב שמצד האחר זו היא , וצורת כ"ד שמצד האחר זו היא . ודוק ותשכח בכל הצורות האלה, ותוציא הגפנים הכפולים, ותמצאם מ"ד גפנים, ובאמצעית אשר איננה צריכה להמנות עמהם כי פשוט הוא שהיא נאסרה הם מ"ה,

ונחסרו מהמ"ט הא' והז' והמ"ג והמ"ט שהם הארבעה זויות של המרובע הגדול, שהרי אין להם יחס עם שום אחת מהגפנים הנאסרים, כי אם באלכסון המרובע כזה, ומשום הכי אין להם שתים כנגד שתים, ולכן אינם מצטרפין להיות כרם עם שום אחד מהגפנים הסובבים המרובע האמצעי הנאסרו מחמת הירק שבארבע אמותיהם, ומהאי טעמא לא נאסרו אעפ"י שהם בט"ז אמות עם הגפנים שבזויות המרובע הקטן, להיותם נטועים על

ארבע ארבע, וכ"ש כשהם נטועים על חמש חמש, שהרי אף הם בסוף הי"ו, כי הם דומים לאמצעיות שבין הגפנים הנטועים פחות מארבע ארבע, שהרי הם כאלו אינם, ואינם נאסרים באיסור הכרם על כי הם אינם ראוים להעשות כרם, אבל הגפנים הסמוכים לזויות האלו החיצונות, אף בהיות הכרם על חמש חמש הם בתוך ט"ז אמות של הגפנים העומדים בזויות הרבוע האמצעי, וכבר אמרנו שהם ראוים להיות כרם עמהם, ומשום הכי נאסרו.

וזה הוא דאמרינן בירושלמי אימתי בזמן שהם נטועות על ד' ד' או על ה' ה', הדא מסייעא לר' זעירא דר' אלעזר שמנה חוץ ממקום כרתין. דכמו שהמקום כרתין אינו נכלל להקל בשיעור השמנה, ואיתא נמי לעיל בירושלמי (פ"ד ה"ו כב:) דכוותא בשיעור ארבע אמות, כמו כן הכא אין המקום כרתין, והוא כל המקום הנאסר מחמת הירק והוא כל המרובע האמצעי, נכלל בשיעור קדוש הט"ז, שאם היה הוא בכלל, בהיות הכרם הזה נטועה על ארבע ארבע או על חמש חמש לא היו מתקדשין לעולם מ"ה גפנים, שאם אנו מכניסים בכל צד אשר אנו מודדים הט"ז אמות כל שיעור המקום כרתין במדת הי"ו, וכן נעשה במדת הארבע אמות, לא יגיע הקדוש אפילו בהיות הכרם על ד' ד' לכל כך גפנים, שהרי לא היו אז הארבע גפנים שבארבע זויות המרובע האמצעי מתקדשות מחמת הירק עצמו, ודוק ותשכח כי כן הוא, ולהאריך בחשבונות נראה לי אבוד זמן ללא צורך, ולפיכך אי אפשר להיות כלם חוץ מן גפני הזויות לבד עם הגפנים הנאסרים מחמת הירק עצמו בצורת כרם, אלא אף שני גפנים שמכאן ומכאן לגפן הזוית יוצאים מצורת כרם, מאחר שאין גפני הזויות המרובע האמצעי שעמהם נעשים בצורה זו לא מתקדשות מחמת הירק עצמו כי קא חשבינן המקום כרתין בכלל ד' אמות:

ואע"ג דמ"מ הגפנים האלה שמכאן ומכאן לגפן הזוית הם בתוך הט"ז אמה, לא יהיו נאסרים מטעם זה לבד כאשר נאמר בסיפא דמתניתין, דתרתי בעינן, שיהיה הגפן הנאסר שלא מחמת הירק אלא מחמת הקדוש תוך הט"ז, וגם שיהיה עם הנאסר מחמת הירק המקדשו בצורת כרם, ואם חסר אחד מהתנאים האלה לא נתקדשו, ה"ט דנקט התנא מנין זה של מ"ה גפנים, להורות שא"א לעולם שיתקדשו על ידי הירק שבאמצע הכרם יותר משיעור זה, שהרי הכרם היותר רצופה בגפנים היא של ארבע ארבע, שאף אם היא על פחות מארבע אנן חשבינן האמצעיות כאילו אינן בכלל הכרם, ואף אם נוסיף על הצורה הכתובה לעיל שורה אחרת סביב סביב לה, ויהיו הגפנים ט' שורות של ט' ט', אע"פי שבהיות הכרם ד' על ד' תהיה אותה השורה תוך הי"ו של המרובע האמצעי הנאסר מחמת הירק, מ"מ א"א להאסר ממנו שום א' מהגפנים שבשורה ההיא הנוספת,

מפני שאינו יכול להיות עם שום א' מהגפנים הסובבים אותו המרובע האמצעי בצורת כרם, על כי יש שני שורות של גפנים ביניהם:

היו נטועות על שש שש או על שבע שבע, הדא מסייעא לר' אלעזר, דר' אלעזר אמר מד' ועד שמנה אסור ומקדש, משמנה ועד שש עשרה אסור ואינו מקדש, שהרי התנא לא הזכיר בדין הקדוש כי אם עד שבע, ש"מ דבשמנה אינו מקדש והיינו כר' אלעזר, ובהיותם על ורוחב זה אז מקדש עגול הירק הנזכר למעלה ט"ז אמה לכל רוח עגולות, וכאן לא יגיעו למ"ה גפנים, שהרי גפני זויות המרובע האמצעי לא נתקדשו מהירק, כי הוא רחוק מהם שני אמות ועוד כל האלכסון של שש על שש שהם שני אמות ושני חמשים בין כלם ארבע אמות ועוד שני חמשים, ומכיון שלא נתקדשו גפני הזויות, נמצא שאין הקדוש של י"ו אמות מתחיל מהם כי אם מהסמוכים להם, ומטעם זה לא יהיו הגפנים הסמוכים לזויות החיצונות נכנסים בתוך הי"ו, שהרי אורך הקו ההולך מהגפנים המתקדשים ע"י הירק להם בהיות הכרם נטועה על שש שש, הוא האלכסון של שנים עשר על ארבעה עשר, שהוא יותר מי"ו אמות דוק ותשכח כי כן הוא, וכ"ש בהיות הכרם נטועה על שבע שבע, שיהיה הקו הזה האלכסון של ארבעה עשר על שבעה עשר, ואמת הוא שבענין זה יחסר מאלו הגפנים הסמוכים לזויות החצוניות כל השני תנאים, שהם חוץ מכלל הי"ו, וגם אינם יכולים להיות עם שום אחת מהגפנים המתקדשים מחמת הירק בצורת כרם, על כי אין להם יחס בצורה זו כי אם עם אותם שבזויות המרובע האמצעי אשר לא נתקדשו מחמת הירק:

ואם אנו אומרים שלעולם רוחב עגול הירק הוא כרוחב כל המרובע, ושלכן אף לעת עתה יתקדשו גפני הזויות מחמתו, שאינו רחוק מכל אחת מהם יותר מעודף האלכסון על הצלע של שבע על שבע, והוא שני אמות וארבעה חומשים לבד, יהיה לאלו הגפנים הסמוכים לזויות החיצונות כל השני תנאים, שהרי יכולים להיות בצורת כרם עם הגפנים העומדים בזויות המרובע האמצעי אשר נתקדשו מהירק, וגם אינם רחוקים מהם כי אם האלכסון של י"ד על ז' על היותר, והוא פחות מי"ו אמה, ואין ספק שאז יהיו נאסרים כבראשונה:

ואם כן אפוא, באיזה ענין שאנו מפרשים לא יצא לנו מסיפא זו הלימוד שהיינו מבקשים, דקמ"לן התנא בה דכל שהוא רחוק מי"ו אף אם יכול להיות עם אחת מהגפנים המתקדשים מן הירק בצורת כרם אינו מתקדש, משום דממ"נ בסיפא זו חסר כל השני תנאים, או יש בהם כל השני תנאים, ואם יש בהם כל השני תנאים ודאי נתקדשו כלם כבבא דרישא, וא"כ קשה למה לא כלל את כלם ברישא דמ"ה גפנים, ואם חסר משניהם

ושדין קדוש י"ו אמה קמל"ן, ודלא קפיד כלל על הבלתי יכולים להיות עם המתקדשים מחמת הירק בצורת כרם, דכל שהם בתוך הי"ו לעולם נתקדשו, למה לא כלל רישא עם הסיפא די"ו אמות, ועוד קשה דבהיות הכרם נטועה על ד' ד' ושאין הירק תחת הגפן האמצעי ממש אלא סביב לו, בעל כרחנו נתקדשו כל הארבעה גפנים העומדים באמצע צלעי המרובע האמצעי, ועל ידם נתקדשו גפני הזויות החצוניות, שאין ביניהם כי אם אלכסון של י"ב על ח' והוא פחות מי"ו אמה, ולמה הוציאם התנא מהקדוש וקתני מ"ה גפנים ולא מ"ט, אלא ודאי צריכים אנו לטעם שכתבתי לעיל, דע"י שאינם יכולים להיות עם הגפנים המתקדשים מחמת הירק בצורת כרם, לא נתקדשו אע"פי שהם בתוך הי"ו, וזה הוא דקמ"לן תנא ברישא, וממילא משמע דסיפא אשמועינן דה"ה כשיש התנאי החסר ברישא, וחסר התנאי הנמצא ברישא, דלא נתקדשו, דכשחסר שני התנאים אתיא במכ"ש, דאין סברא לומר שיחלוק התנא בין תנאי לתנאי, ושי"ו צריכים לצורת כרם, אבל צורת כרם אינו צריך לי"ו, שלא היה סותם התנא דבורו כל כך, ולכן אנו צריכים לחקור בסיפא זו ולראות איך נוכיח ממנה ענין זה בהכרח:

והנה ראינו בש"ס הנ"ל, דילפו מינה סייעתא לר"א מדהזכיר התנא שבע ולא שמנה, דש"מ דבשמונה אינו מקדש כלל כר"א, ואם כן אפוא צריכים אנו לומר דהאי שבע לאו דווקא הוא, אלא ה"ה שבע וחצי עד שמנה, דאי לא תימא הכי היכי מסייע מינה לר"א, דילמא דפליג אר"א וס"ל דמשבע ואילך תו לא מקדש, משא"כ לר"א דעד שמנה מקדש, ואם כן הוא הרי הוא כאילו תנן בפירוש עד שמנה, ומשום הכי מדבריו אלו אנו מכריחים שבהיות חסר התנאי הנמצא ברישא דהיינו שהגפן עומדת חוץ מי"ו, אף אם נמצא בה התנאי החסר ברישא שהכא עומדת עם המתקדש' מחמת הירק בצורת כרם אינה מתקדשת, שהרי אע"פ שבהיות הכרם הזאת נטועה על שש או על שבע בכל הגפנים שבה יש בהם השני תנאים, אם נתקדשו הגפנים שבזויות המרובע האמצעי ואותם שבזויות החסרים תנאי צורת הכרם חסרים נמי התנאי האחר שהם חוץ מהי"ו, ואם לא נתקדשו הגפנים שבזויות המרובע האמצעי, שנמצאו היות עוד גפנים אחרים היוצאים מהי"ו מלבד אותם שבזויות החצונות, כמו כן הם חסרים התנאי האחר שאינם יכולים להיות בצורת כרם עם שום אחת מהמתקדשים מחמת הירק, מ"מ בהיות הכרם הזו נטועה ביותר משבע ועד שמנה, כגון שעומדים רחוקים זה מזה שבע וחצי, יש גפנים בהם דבאיזה ענין שיהיה יש בהם תנאי אחד לבד והוא החסר ברישא, וחסרים התנאי הנמצא ברישא, דאי מוקמינן לה בלא נתקדשו זויות מרובע האמצעי מחמת הירק, אותם אשר נתקדשו בארבע צלעי המרובע כל אחת מהם היא רחוקה מהגפן השלשית בצדו,

שיעור האלכסון של ט"ז על ז' וחצי, והוא יותר מי"ו אמה דוק ותשכח, ואם נתקדשו הזויות, יארע כמו כן לגפן השנית שבמרובע החיצון הסמוכה לזוית החיצון עם הגפן שבאותו זוית במרובע האמצעי, ובשני העניינים יכולים להיות אלו הגפנים הרחוקים בצורת כרם עם אחת מהנאסרים מחמת הירק, והמסתכל בצורות שציירתי לעיל יראה כל זה בבירור בלי שנאריך בדברים, ותנא דידן קתני סתם דעל שש ועל שבע, וה"ה על שמנה דמקדש ט"ז אמות ותו לא, ש"מ דכשחסר התנאי של הי"ו, אף אם נמצא בו התנאי האחר של צורת הכרם, דהיינו בהיות הכרם הזו עומדת (עומדת) על יותר משבע עד שמנה, דאין אנו משגיחים עליו ולא נתקדשו, זה הוא הנלע"ד בפירוש משנה זו על פי הירושלמי, וה' יצילנו משגיאות כי הוא בוחן לבות וכליות ויודע שאין כוונתי בפירושים אלו המחודשים כי אם לישב לשון חכמים על בוריים כפי הנלע"ד אמיתות עניינם על פי דבריהם הקדושים:

עגולות ולא מרובעות. דלא תימא דהאי עגולות להחמיר הוא, ושצריך להיות העגול רחב כאלכסון של י"ו על י"ו, קתני ולא מרובעות, דמשמע דלא באו לעולם לכלל הרבוע של י"ו על י"ו, אלא הם עגולות חסר הזויות, להקל שלא יהיה העיגול כי אם רוחב ל"ב אמות דווקא ותו לא, כן נראה:

משנה ז

או שיצאו עם הזבלים. אע"ג דהזבלים שבתוכם הזרעים, הונחו על ידו בארץ לכתחילה, והוי כאילו זרעה בידים, מותר:

או עם המים. שנא זה אחר הזבלים, לסמכו לזורע. וסיערתו דנשנה בסוף, משום האריכות שבו, לגלות דהוי דומיא דידיה, דהזרעים באו מחוץ לשדה, דאיירי בזורע בשדה לבן, דאילו זורע בשדה כרם עצמו במקום המותר, אפילו סיערתו הרוח לאחריו אסור, כן משמע בירושלמי:

משנה ח

המקיים קוצים בכרם. נוטע קוצים לא שכיח, משום הכי לא קתני ליה:

וכל מיני זרעים אינם כלאים בכרם. הואיל ואין בכל מיני זרעים הרבים שיהיה כלאים בכרם מדאורייתא, אלא קונבוס ולוף, שהם מועטים וכאין חשיבי לגבי כולהו אחריני, קתני בלשון זה. ואין לטעות מ"מ בכלל זה, דהא קי"לן (עירובין כט.) אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בהם חוץ, כ"ש שאין למדין מכלל זה שלא נאמר בו חוץ:

הקנבס וכו'. לא צריך להזכיר בכרם, דפשוט הוא דבכרם אייריי, דבזרעים אחרים כבר נזכר לעיל בפ"ב משנה ה':

פרק ו

משנה א

נותנין לו עבודתו וזורע את המותר. לשון הר"ב שאם יש ד' אמות מעיקר הגפנים לגדר שהן מודלות עליה, נותנים לו עבודתו ששה טפחים כמו שנותנים לגפן יחידית, וזורע את המותר עד הגדר, עכ"ל. ופירוש הענין הוא באויר שבין הזמורות שהם חוץ לעבודה, וכדתנן בסוף פרקין:

משנה ב

רבי אליעזר אומר. מילתא אחריתי בדין מדרגה, הדומה לדין דרא"בי, שיש הפרש בין גבוהה לשאינה גבוהה, ומשום דהוי מלתא אחריתי, ולא קאי אמאי דאמר רא"בי דלא ראי זה כראי זה, לא קתני אמר ר"א. אע"ג דלפי פסק הרמב"ם שהביא התי"ט, לא פליג עליה רא"בי, או אפשר דפליג ואפילו הכי פסק כותיה, משום דבירושלמי קא מפרש אמורא למלתיה, וכן נראה עיקר:

משנה ג

אם הביא. סירכא דלא יביא נקט, וכן במשנה ד' מותר להביא, ובריש פ"ד נתתי טעם ללשון לא יביא ע"ש, ועיין במשנה ח' דהאי פירקא פירוש נאה על משנה זו:

משנה ד

תחת קורה זו אסור וכו'. אני מתמיה מהתי"ט שהעתיק התוספתא דמחשב ליה אילן סרק, שכתב ולהרמב"ם שמחשבו כאילן מאכל הוא הדין וכו'. וכי יש לו רשות להרמב"ם לחלוק עם התוספתא, היה לו בתחילה לראות אם התוספתא מתישבת על פי' הרמב"ם, ואח"כ לבנות עליו דייק ולומר הוא הדין וכו', ועוד שיש לנו עוד ראיה דלא מקרי זה אילן מאכל וכאילו אינו עושה פירות דמי, מדתנן בריש ערלה הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה, דכתיב ונטעתם כל עץ מאכל והאי לאו עץ מאכל מקרי, וסדן של שקמה מסתמא לקורות בעי ליה, כי לא לחנם קצצו ועשאו סדן אלא כדי שיגדלו קורותיו ויתעבו, וכמ"ש הר"ב בשביעית פ"ד משנה ה', וא"כ הוא לאו עץ מאכל מקרי, ואינו מהטעם שכתב התי"ט בפי' התוספתא שלא מקרי עץ מאכל על כי פירותיו הם מדבריים, שאין זה טעם הגון להוציאו מהכלל שכלל הת"ק במשנה דלקמן דהלכתא כותיה, דכל שאינו עושה פירות דווקא מקרי אילן סרק, מכלל דכל שעושה פירות בין שהם מדבריים או ביתיים אילן מאכל מקרי, אם לא שיצא מהכלל על כי לא בעי ליה לפירות אלא לקורות, וכההיא דערלה, דבכי האי גוונא כאלו אינו עושה פירות דמי כנלע"ד, ומ"מ אני מודה דכל הבד

אשר הדלה עליו אסור באילן מאכל, כפסק הרמב"ם, ואף כי אין ללמוד כן ממשנתנו לפי מה שהוכחתי דבאילן סרק קיימינן, מפני שכל מה שאסרו חכמים בכלאים באלו הדקדוקים לא גזרו אלא מפני מראית העין, וכדתנן בפ"ג משנה ה', ואין לך מראית העין גדול מזה שיראה תחת הבד עצמו אשר הגפן נדלית עליו זרעים זרועים, שאין הרואה מבחין כל כך בקל אם הזרע הזה הוא תחת חלק הבד אשר עליו הגפן, או חוץ ממנו, משא"כ מן הבד ולחוץ:

משנה ה

חוץ מן הזית ומן התאנה. לא זו אף זו קתני, דתאנה אינה חשובה כזית, ואפילו הכי אינה אילן סרק, ומש"ה לא הקדים תאנה לזית כסדר הכתוב:

משנה ו

אם יש שם שמנה אמות וכו'. גרסינן בירושלמי (ה"ד ל:) לית הדא פליגא על ר' זעירא, דר' זעירא אמר שמנה חוץ ממקום כרתין, פתר לה שמנה אמות וכל שהוא, ולמה לא תניתה, ולא תסבור כההיא דאמר ר' יוחנן כל מדות שאמרו חכמים ועוד טפח, וההן ריבה ציבחר, לפום כן לא תניתא, ע"כ:

והנה אנכי לא מצאתי מען לפרש הירושלמי זה כי אם הכי, והוא דדעת הירושלמי היא דמדה זו של פסקי עריס היא עם המקום כרתין, ודייקא נמי דקתני הכא אם יש שם שמנה אמות וכו', ולא קתני אם יש ביניהם כדקתני (פ"ד מ"ח) בנוטע שתי שורות אם אין ביניהם וכו', דאפשר דמדקדוק זה למד ר' זעירא התם דחוץ ממקום כרתין קאמר, אבל הש"ס לא נחית לדקדוק זה וס"ל דשייך שפיר למימר ביניהם אף אם המקום כרתין נכלל באותו הבין, ומשום הכי מקשה דמשנה זו פליגא אר' זעירא, דהכא אמרינן דדוקא הכא בעינן שמנה ועוד עם המקום כרתין, ולפי דברי ר' זעירא התם נמי בעינן שמנה ועוד עם המקום כרתין, שהרי אמר שמנה חוץ ממקום כרתין, ומשיב נמי דהין הכי נמי דבעינן התם עם המקום כרתין שמנה וכל שהוא, והא דקאמר הוא שמנה חוץ ממקום כרתין, ר"ל דיהיו כל השמנה אמות חוץ ממקום הכרתין, שלא יהיה המקום כרתין מכלל השמנה, דאע"פי שעם המקום כרתין שמכאן ומכאן הוא יותר משמנה, אם האויר שבין השורות הוא פחות משמנה לא יביא זרע לשם, שאין המקום כרתין משלים לשמונה, ומקשה תלמודא דאם כן הוא, למה לא נשנה נמי התם שמנה אמות ועוד כמו הכא, ואדרבא הכא מפקינן כל שיעורים דכרם מהאי ועוד, ומשיב דמשום דאמר ר' יוחנן שכל ועוד הוא טפח והתם בשתי שורות דלעיל לא בעינן טפח יותר משמנה אלא כל שהוא משום הכי לא קתני התם ועוד, ואם כן הוא אין הפרש בין הכא לדהתם אלא בהאי ועוד,

דהתם די בשמנה ומשהו, והכא בעינן שמנה וטפח, ובין הכא ובין התם עם מקום כרתין קאמרינן, ואין ספק דכמו דהתם בעינן שלא יהיה האויר פחות משמנה כמאמר ר' זעירא דכמו כן הכא, וכל שכן הוא, דהכא חמיר טפי מדהתם, דהתם לכ"ע עדיין לא הגיעו לכלל כרם והכי הלכתא משא"כ הכא, ולפי זה הכא בעובי המקום כרתין הכל תלוי, דאם אין בעובי השני כרתין טפח דיהיו עם האויר שביניהם שמנה ועוד, לא יביא זרע לשם, משא"כ לעיל בשני השורות דכל שאין השני מקום כרתין נכנסים בכלל השמנה אמות אף אם לא היו כי אם משהו מותר להביא זרע לשם, ובאמת טעם לזה אין לי אבל גם פי' אחר לירושלמי לא מצאתי כי אם בדרך זה:

ועוד. הרמב"ם פי' עשירית טפח. והר"ב והר"ש פירשו טפח. וכתב הכ"מ (כלאים פ"ח ה"ה) דפלוגתא זו תלויה בגירסת התוספתא, דהר"ב והר"ש גריס התם אחד משש באמה, והרמב"ם גריס אחד מששים. ובמשנת הנוטע ירק (פ"ה מ"ג) כתבתי שכותיה מוכח, וטעמא דידי הוה מדלא תנן וטפח בפירוש, שאין בו אריכות לשון כלל דארבע אותיות הוא כתיבת ועוד, ש"מ דהאי ועוד לאו טפח הוא, אבל בראותי עתה הירושלמי שכתבתי לעיל, מוכרח אני לומר דהדין עם הר"ב והר"ש דפירושו טפח, ועל פי מה שכתבתי לעיל דהאי ועוד תלוי בעובי הכרתין משא"כ השמנה אמות שהם באויר שביניהם, אתי שפיר שינוי לשון זה ולא זכרון טפח בפירוש כזכרון שיעור השמנה אמות. ויש לי עוד תמיה על הרמב"ם (בפיה"מ) שכתב שהטפח הוא ארבע אצבעות בגודל, או שש באצבע אשר תחת הגודל. דלא כמ"ש רש"י בבתרא דף י"ד שהוא חמש באצבע שתחת הגודל, ושש בקטנה. שהרי עינינו רואות דכן הוא שהזרת אינו רחב כשאר האצבעות, ועוד גמרא ערוכה היא במנחות דף מ"א ע"ב אמר רב פפא טפח באורייתא, ד' בגודל, ו' בקטנה, ה' בתילתא:

משנה ז

עריס שהוא יוצא מן הכתל וכו'. כזה כן הוא פירוש הרמב"ם, וכך כתב בחיבורו (כלאים פ"ח ה"ט), והכי משמע לישנא דמתניתין:

מתוך הקרן. ז"ל הירושלמי (ה"ד לא.) והוא שיהיה בקרן זוית ארבעה טפחים כדי מקום, ע"כ. ונראה לי דהכי פירושו, שאפילו לתנא קמא לא שרי אלא אם כן עומדים הכתלים בזווית מרווח בענין שהקרן זוית המחזיק העריס יש בו כדי מקום, דהיינו שטח של ד' על ד' טפחים, ואם עומדים בזוית חד כזה צריך שיהיו עיקרי הגפנים ששם סוף העריס רחוקים מן הקרן הרבה עד שיתפוס העריס מקום ד' על ד', דבלאו הכי יבא מקום הזרע

בין הכתלים במקום צר עם הגפן וזה אינו נכון, ור"י ס"ל דבעינן שיהיה אותו מקום ד' אמות, וכן פי' הרמב"ם:

משנה ח

הקנים היוצאים מן העריס וכו'. הנה משנה זו צריכה ביאור רחב על כי קשה לי בה למה נצרכה, דהא ענין זה לכאורה הוא הענין עצמו הנזכר במשנה ה' המדלה את הגפן על מקצת אפיפריות, וא"כ הוא למה לא עריב ותני דין זה התם המדלה את הגפן וכו' וחס עליהם לפסקן מותר, עשאן כדי שיהלך עליהם החדש לא יביא זרע וכו', ואם הביא וכו'. וליכא למימר דהתם בגפן יחידית איירינן והכא בכרם ואין דיניהם שוה, דלא שייך חילוק זה אלא בדבר חומרא, אבל בקולא כגון הכא דחס עליהם לפסקן מותר, אין ספק דאם איתיה בעריס החמור כ"ש דאיתי בגפן יחידית הקל, ואין לומר דמהאי טעמא דווקא שנאו הכי גבי עריס כדי שילמוד הגפן יחידית בק"ו מיניה דאילו הוה תני ליה גבי גפן יחידית לא הוה אתי עריס מיניה, דא"כ הוא סיפא דתני עשאן כדי שיהלך עליהן החדש אסור למאי קתני לה הלא אתי בק"ו מגפן יחידית, וכי היכי דשתיק מרישא בגפן יחידית משום דאתא בק"ו מעריס הוה ליה לשתוק מסיפא בעריס משום דאתא מק"ו דגפן יחידית, אלא ודאי דלא ראי זה כראי זה ושהם שני עניינים וכל אחד מהם שייך בין בגפן בין בכרם:

ולהבין זה צריך אני להקדים מאי דאיתא בירושלמי על האי מתניתא (ה"ג ל.) דהמדלה את הגפן על מקצת אפיפריות, והוא דגרסינן התם, חזקיה אמר משלשה ועד ארבעה היא מתניתא, פחות משלשה כסתום, משלשה ועד ארבעה משלים, ארבעה נחת הוא לה, עד היכן, ר' יעקב בר אידי בשם רשב"ל עד ד' אמות, ר' אחא ר' חיננא בשם רשב"ל עד ו' אמות, א"ר מנא אזלית לקסרין ושמעית ר' הושעיה בר שימי בשם ר' יצחק בר אלעזר אם היו שתי פיפירות מותר, אמר ר' חיננא ותני ופליג אם היה דרכו לפסע אסור, ותני כן רשב"א אומר אם היה דרכו לפסע בין פיפור לפיפור כפיפור א' הוא, ע"כ:

ופירושו לעד"נ דזה הוא, חזקיה אמר דדין אפיפריות הנזכר במתניתין אינו אלא בהיוצא מן הגפן משלשה טפחים ועד ארבעה, דפחות משלשה הוא כסתום מן הגפן, והזורע תחתיהם קדש כמו תחת הגפן, אבל משלשה ועד ארבעה אינו כסתום, ומ"מ לא יביא זרע לשם אע"פ שהוא רחוק מעיקר הגפן שיעור הראוי, משום דאמרינן משלים, פי' דכוונתו הוא להשלים ולהדלות הגפן על פני כלם, ומ"מ הואיל ועדיין לא השלים אם הביא לא קדש, והיינו מתניתין. ארבעה נחת הוא לה, פי' כי אפיפירות אלו הם ארוגים שתי וערב כמו שפירש הר"ב וכמעט כל המפרשים, ושמם מוכיח עליהם כי אפיפירות

הוא נוטריקון אפי פירות, דפירושו הוא פה וחורים, מלשון לחפור פירות [ו]לעטלפים (ישעיה ב, כ), שע"י אריגה זו הם עשוים חורים חורים, וקצת מהאריגה הזאת היא הנותרת ויוצאה חוץ מן הגפן כדי להשלים, אבל מארבעה ולמעלה אמרינן נחת הוא לה, דאין כוונתו לדלות עליו הגפן, אלא שארגו כדי לעשות נחת לכרם, שישבו הקנים אשר היא מודלית עליה תכופים וסמוכים, ושלא יתרחבו זה מזה יותר מן הראוי מחמת נענוע הכרם מהרוח וכיוצא בו, ומשום הכי מארבעה ולמעלה יהיה מותר לזרוע תחתיהם, ועד היכן אמרינן שכוונתו היא כך, מר אמר עד ד' אמות, ומר אמר עד שש אמות, אבל כשאורך אריגה זו אשר עליה מודלית הגפן היא יותר משיעור זה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אז לא אמרינן דהיה כוונתו במותר ההוא אשר הניח לעשות נחת לה, דאיננה צריך נחת כי הרבה קנים יש לה באורך אריגה זו לרחבה המעמידים אותם, ולכן יהיה דינו אז כמג' ועד ד' דאמרינן דכוונתו להשלים, ומשום דמתניתין סתם קתני ולא קא מחלק באורך העריס, משום הכי אוקמוה בג' ועד ד', דאין שיעור אורך העריס מעלה או מוריד בשיעור זה, א"ר מנא וכו' אם היו שתי פיפירות מותר, פי' האי דאמרינן מג' ועד ד' בכל עריס, וכן מד' ולמעלה בעריס שאריגתו ארוכה, שכוונתו להשלים, אינו אלא כשאין שם חוץ מהגפן כי אם פיפיור אחד, פירוש שורה אחת של חורים, דאין שם לרוחב העריס כי אם קנה אחד, אבל אם היו שתים דהיינו שני שורות של חורים שיש שם שני קנים, אז מותר להביא זרע אל תחת הפיפיור השני, משום דאמרינן דודאי להחזיק סכך העריס נתכוון ולא להדלות עליו, אמר ר' חנינא ותני ופליג, אם היה דרכו לפסע אסור. פירוש שלא היו כל הזמורות מודלות על הפיפירות מלמעלה, אלא הרבה זמורות היה מורידם תחת חור אחד ומעבירם תחת הקנה ומעלה דרך החור האחר ואז מעבירם על הקנה האחר, וזה הוא פירושא דלפסע, מלשון פוסע על ראשי עם קדש (עי' מגילה כז:), דאף הדלית הזה אינה מתוחה כלה על הקנים כאדם רבוץ על דבר מה, אלא היא עשויה פסיעות פסיעות כאדם הפוסע, אסור, אע"פ שהם שני אפיפירות, דאמרינן דלעולם כוונתו להשלים, והא דהניח שנים, והיה די לו באחד, הוא משום דרוצה לפסע להעביר הזמורה תחת אחד כדרכו בכל הדלית, וצריך לו אחר להעמידה עליו בסופה, ותני כן רשב"א אומר אם היה דרכו לפסע בין פיפור לפיפור כפיפור אחד הוא. פי' ותני כן וכו' שאף אני מודה בזה וכו'. או אפשר דאף אלו הם דברי ר' חנינא דמוסיף ראיה לדבריו, וזה נראה עיקר.

והר"ש גריס בירושלמי זה ששה טפחים, במקום שש אמות. ולא מצא לו תקומה עם הירושלמי המובא בפ"ז משנה ג' בענין אלו אוסרין ולא מקדשין וכו' מותר אפיפריות

וכו'. אבל על פי מה שפרשתי יותר מתישבת הגירסא שלפני והיא שש אמות, ואף אם נגרוס ששה טפחים מ"מ פירושי עולה יפה עם אותו הירושלמי דפ"ז, משום דאין ענין ו' טפחים דהכא כענין ו' טפחים דהתם, דהכא בשיעור סכך העריס איירינן, והתם בשיעור עבודתו, כמו שפירש הר"ב והרמב"ם והר"ש עצמו. מכל זה יצא לנו דהאי מתניתין דאפיפירות איירי שהנותר מהגפן הוא ארוג באפיפיור אחד או יותר למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, משא"כ במשנה זו דקנים דהם לבדם יוצאים שלא ע"י אריגה, ומשום הכי הכא דווקא כשחס עליהם לפסקן מותר, דכ"ע ידעי דמשום הכי הניחם ולא להדלות עליהם, משא"כ כשהם ארוגים דאף אם כוונתו משום דחס ושארגם כדי שלא ישברו, מ"מ הבני אדם הרואים כן אינם יורדים בקל לסוף דעתו, כי אומרים דאדרבא כוונתו הוא להדלות עליהם, שאם לא הניחם אלא משום דחס לא היה טורח לארוג אותם, וכל מה שאסרו חכמים לא גזרו אלא מפני מראית העין, ומהאי טעמא נצרכה הסיפא לומר עשאן כדי שיהלך עליהם החדש אסור, דלא תימא הואיל ואינם ארוגים אין בו משום מראית העין כל זמן שלא הלך עליהם החדש, משום דכ"ע סברי דמשום שחס עליהם הניחם כך אע"ג דאנן סהדי דלא היה זה כוונתו ויהיה מותר, או אפשר לומר להפך דקמ"לן דדוקא אם עשאן דהיינו שארגן דגילה דעתיה דלהדלותן בעי להו וכדתנן בפיפירות, אבל אם לא עשאן אף אם דעתו לכך שרי משום דאין בו משום מראית העין כמ"ש, וזה נראה עיקר. ומ"מ אין לדקדק הכי בעשאה דמשנה ט', ולומר דבעי דבר אחר מלבד הספוק, דהתם תיבת עשאה אתי שפיר על הספוק עצמו, משום דקתני נמי ספקה, משא"כ הכא דברישא קתני הקנים היוצאים דמשמע מעצמם, וה"לל הניחם כדי שיהלך וכו', ומדקתני עשאם ש"מ שעשה בהם איזה פעולה והיינו האריגה כמ"ש, והא דלא נאסרו כי אם ע"י מעשה והכא נאסר ע"י המחשבה לבד, הוא משום דהכא הספוק עצמו עשוי לכך ולכך בלי מעשה אחר, משא"כ התם בקנים דמן הסתם אינם מדלים עליהם אלא אם כן יארגו אותם:

משנה ט

בחבל או בגמי. הגמי דומה לזמורת הגפן, ואפילו הכי מותר, ולא חיישינן למראית העין דנראה כאילו הזמורה עצמה היא המגעת מאילן לאילן ושהזרע תחתיה. והחבל משונה הרבה מזמורת הגפן, ואפילו הכי אסור לזרוע תחתיו כשכוונתו היא שיהלך עליו החדש, משום הכי תרוויהו אצטריכו:

פרק ז

משנה ב

רמ"א. הר"ב והרמב"ם פסקו דלא כר"מ. ותימא ובירושלמי (ה"ב לב.) אמר ר' אלעזר הלכה דר"מ היא, פי' שהלכה כמותו, ואין שם חולק:

משנה ג

אלו אוסרין. מכאן ולהבא, משא"כ בגפן שיבשה דמתניתין דלעיל (מ"ב), דאיסורה הוא האיסור הראשון עצמו לא פחות ולא יותר הנשאר במקומו, וה"ט דלא קתני התם אוסרה דומיא דאוסרין דהכא, אלא אסורה דמשמע כמו שהיתה מתחילה. ועוד יש לומר דקתני התם אסורה משום דכשמתקדשה, היא עצמה אסורה, משא"כ הכא דהמקומות אינם נאסרים לעולם אלא הנזרע בהם הוא הוא המתקדש:

מותר פסקי עריס. הקדימו לאפיפירות, לרמוז דלאו דווקא הוא, אלא כ"ש עריס הקודם לאפיפירות:

הרי אלו מתקדשות. בנוסחא מדוייקת גרסינן מקדשות, ובנוסחת הירושלמי גריס מקדשן:

משנה ד

תבואתו של חבירו. לפי שקידש אותה כאילו היתה התבואה שלו, לפיכך קרי ליה תבואתו, אע"פ שהיא של חבירו. זה השבתי לבני אברהם שמואל שיחיה ששאל אותי מ"ט לא קתני על גבי תבואת חבירו:

וחייב באחריותו. מפני שאין ההיזק ניכר אלא כשאבדו אותה, לא קתני חייב לשלמה בפירוש, אלא חייב באחריותו, דמשמע על העתיד לבא עליה, וקמ"ל דאינו חייב לשלמה עד שיאבדו אותה ולא מיד:

אמר ר' יוסי וכו'. ומפני שזה הוא ראיה לדבריו דמשנה ד' נכלל במשנה ד'. ואין ספק שיש סוד כמוס בסכום המשניות שבכל פרק, שלפי הנראה הם כנגד הפסוקים שבתורה, דאף על מנינם יש סוד ודאי, והראיה דכל פסוקא דלא פסקיה משה אמרינן בש"ס (תענית כז:) דלא פסקינן ליה. ויהיו הפרקים כנגד ההפסקות שבתוך כל פרשה, והמסכתות כנגד כל הסדרים שבתורה, והסדרים כנגד הספרים, וכמו שהארכתי בענין זה בהקדמת ספרי זה ע"ש. ולפיכך לא רצה רבי לשנות שני משניות אלו ד' ה' במשנה אחד ויהיו שניהם נקראים בשם משנה ד' ולא יהיה בפרק זה כי אם ז' משניות במקום שמנה. הוצרכתי לכך לפי שראיתי בכל הנוסחאות בין במשנה בין בפירושים שעליה ששני משניות אלו כלולה במשנה אחת ובראשם כתוב ד' ה', דמשמע דאע"פ שהם כלולים כאחד שנים הם:

משנה ו

מאימתי הוא נקרא אנס. פירש הרב כלומר מאימתי נקרא כרם זה על שם האנס, לחשב כשלו לאסרו בזריעה, משישקע שם הבעלים מן הכרם ויקרא על שם הגזלן, עכ"ל. והא דלא קתני הכי בפירוש, להורות דדוקא משישקע נקרא אנס וגזלן, דאז מסתמא לא יחזירנה עוד, אבל כל זמן שלא נשקע, אפשר שיחזירנה ולא יקרא עוד אנס וגזלן עליה:

משנה ז

הרוח שעלעלה הגפנים ע"ג תבואה. בגפנים ע"ג תבואה קתני לשון זה של עלעלה, דפירושו הכא לע"ד הוא, שסכסכה, והס' מתחלף בע' והכף מתחלפת בלמד, כשם כו"זו היוצא משם הויה, שהם האותיות הבאות אחר כל אות ואות מאותיות הויה באלפא ביתא. ולא קתני סכסכה בפירוש אלא להיותה תיבה השייכה לרוח, כמ"ש הר"ב דרוח סערה מתרגמינן רוח עלעלתא, וכשהרוח מטה הגפנים על התבואה הואיל והגפנים הם מלמעלה והתבואה למטה מסתמא הם מסתבכים עם התבואה, משא"כ כשהגפן עומדת במקומה והתבואה נוטה תחתיה דמסתמא אינה מסתבכת עם הגפן, מפני שהגפן עומדת עליה והיא נוטה דרך מטה, ומהאי טעמא אפשר לומר דקתני בגפן הנוטה יגדור, ובתבואה הנוטה יחזור, ואין אנו צריכים למה שנדחק הרמב"ם דבגפן הנוטה אייר שנשברו ענפיו, אבל הין הכי נמי כשלא נשברו דדינם כתבואה שיחזור, דלפי דבריו התוספתא (פ"ד ה"ז) המחמרת בנטית הגפן יותר מבנטית התבואה מנגדתו, כמו שהקשה התי"ט עליו והניח הענין בצ"ע. כך היה נראה לי לכאורה, אבל ראיתי אחרי רואי דאע"ג דלשון המשנה דקתני ברישא סכסכא, ובסיפא נוטה, אתי שפיר, מ"מ אין סכסוך זה מעלה או מוריד לאסור הגפן הנוטה יותר מהתבואה הנוטה, שהרי בתוספתא לא הזכיר סכסוך זה בגפן הנוטה כלל, דקתני זמורה שהיתה נוטה, ואין ספק שר"ל מעצמה ע"י רוח או דבר אחר שלא מדעת בעליו, ומ"מ מחמיר בה יותר מבתבואה הנוטה כדמשמע פשטא דלישנא דמתניתין, דבגפן הנוטה קתני יגדור, ובתבואה הנוטה יחזיר. ולכן אנו צריכים לראות מה טעם יש בשינוי זה, ונראה לע"ד דאמיתות הענין כך הוא, דכשהגפן נוטה על התבואה העומדת במקומה, נמצא שעיקר התבואה תחת הגפן, ומכיון שעיקרה תחת הגפן אם לא יגדור מיד שרואה הזמורה הזו על התבואה ויניחנה עליה שיעור הראוי לקדש תתקדש כל הגפן, כדשנינו בתוספתא, שהרי תנן לעיל שתחת הגפן הרי הוא כבעבודת הגפן המקדש, והין הכי נמי דה"ה אם יחזירנה מיד שלא תאסר, אבל מכיון שדרך זמורות הגפן להתפשט הרבה, וגם הרוח שולט בה, וגם דרכה להסתבך בתוך התבואה ונחבת בה ואינה נראת, מוטב שירים מכשול מכרמו ויחתכנה, ועצה

טובה הוא דקמ"לן תנא באמרו יגדור, ועוד דרכו של כרם היא כך שזומרין אותה וחותכין רבוי הזמורות שבה, משא"כ התבואה.

ועיקר הרבותא דרצה התנא לאשמועינן הכא, הוא אם אירעו אונס ולא גדרה מיד דאע"ג שישבה עליה כשיעור הראוי לקדוש מותר, כדין אנס שזרע את הכרם ויצא מלפניו דאם אינו מוצא פועלים קוצר והולך אפילו לאחר המועד, וזה הוא מפני שהוא לא עשה איסור בידים, שאלו עשה הוא האיסור וזרע תחת הגפן או (או) כיוצא בו וחזר בו מאיסורו ורצה להפרישם קודם שיתקדשו ואירעו אונס וישבו תחתיו שיעור הראוי לקידוש, הרי אלו נתקדשו וישרף הכל, הא למה זה דומה לרואה ירק בכרם ואמר כשאגיע לו אלקטנו, מותר אף כשהוסיף מאתים קודם שהגיעו אליו, כשאחזור לו אלקטנו, אם הוסיף במאתים אסור, שהרי הוא כאילו עשה האיסור בידים הואיל ונתעצל בעקירתו, ולכן נאסר בתוספת מאתים אע"ג דע"י אונס לא הגיע אליו בחזרתו עד אותה שעה שכבר הוסיף. אבל בסיפא דמתניתין דהתבואה היא הנוטה, הרי עיקרה חוץ לגפן, ומשום הכי יחזיר שאין דרך לחתכה כזמורות הגפן, ואם לא החזיר אין מקדש, דהואיל ועיקרה תחת הגפן לא הוי, לא מקרי תחת הגפן וכמ"ש הר"ב, ה"ט דלא קתני הכא מיד כמו ברישא, משום דאף אם לא הוי מיד לא מקדש, משא"כ ברישא, וזו היא החומרא שיש בכרם הנוטה מתבואה הנוטה, ולא כמו שחשב התי"ט דבחתיכה או בחזרה תליא מילתא, דבהא, התנא מאי דשכיח נקט, ולא משום חומרא או קולא:

תבואה הנוטה תחת הגפן, וכן בירק. הא דלא כללם כאחד, ולימא תבואה או ירק הנוטה. י"ל דרמז רמז לנו דירק לא אתיא ככ"ע, דמפלג פליגי עלה בתוספתא (פ"ד ה"ז) שהביא התי"ט, משא"כ התבואה. ומ"מ אנכי לא ידעתי מ"ש תבואה מירק:

אין מתקדשות. עיין בפי' הר"ש, דשם שקיל וטרי על פי הבבלי והירושלמי, אם הוי האי מתקדשות דווקא, אי לאו דווקא. כי לא העתקתיו על כי אינו ראוי להעתיק דבר מה בין החדושים שלא לצורך חדוש מה:

משנה ח

ושאינו נקוב אינו מקדש. אבל אסור לעשות כן, ואם עשה מכין אותו מכת מרדות, כן פסק הרמב"ם בפ"ה מ"ה כלאים. אבל לפי הנראה אף הזרע מותר:

רש"א זה וזה אוסרין. בנסחת הירושלמי גרסינן אסורין. והיא גירסא נכונה, ובתרתי פליג את"ק, דמחמיר בעציץ שאינו נקוב, ומקל בעציץ נקוב:

המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף במאתים אסור. אבל כשאינו נקוב, הואיל וכשהניחו בארץ אינו מקדש דבהכי איירינן לעיל, לא נאסר בהעברתו. זה היה נראה

לפום ריהטא, אבל לפי האמת אינו כן אלא נתוסף בו קולא דאפילו איסור אין בו, וכן נראה ממ"ש הרמב"ם בפ"ה מה' כלאים (הכ"ג) אסור לעבור בעציץ נקוב וכו'. ולא הזכיר שום איסור בהעברת שאינו נקוב, אלא קאמר הכי (שם הט"ז) וכן הזורע בעציץ שאינו נקוב המונח בכרם לא קדש אבל מכין אותו מכת מרדות:

אם הוסיף במאתים אסור. הנה להבין ענין זה על בוריו הנני מוכרח להעתיק הירושלמי (ה"ו לה.), ז"ל שמואל אמר במעביר תחת כל גפן וגפן, אמר ר' יוחנן לאויר עשרה היא מתניתא, העביר חמשה עציצין נקובין תחת גפן אחת, תפלוגתא דר' אלעזר ור' יוחנן, האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר, אבל אם העביר עציץ אחד תחת חמש גפנים כל עמא מודוי שהאוסר נאסר, ע"כ. והנה הר"ש ז"ל העתיק הירושלמי זה וממנו למדתי דעציצין נקובין גרסינן, כי בנוסחא שלפני כתוב שאינן נקובין, ואין ספק דטעות הוא. דאת שאינם נקובים אפילו בהנחתם לא נאסרו כמ"ש לעיל, ומ"מ פי' הר"ש ז"ל בירושלמי זה לא רווה צמאוני כלל, חדא דהעיקר יותר סתום והיא המימרא דשמואל חיסר ולא פירש בו כלום, ושארית הירושלמי פירשו בדרך הבלתי מתישב על הירושלמי אשר אעתיק עוד, כי ממה שאפרש בע"ה על פי אותו הירושלמי יראו באמת אמיתות הענין בלי שאעתיק לשון הר"ש להשיג עליו, ומכלל זה יוצא מימרא דר"י דאויר עשרה, דבפי' מימרא זו איני חולק עליו כלל כי הוא מוכרח מאד מהירושלמי אשר אעתיק עוד:

וראשית דבר אפרש מימרא דשמואל, והוא דקאמר דהאי דאמרינן במתניתין דהזרע נאסר כשהוסיף מאתים בעברו תחת הגפן, היינו כשהעבירו תחת כל גפן וגפן, דנמצא דלא הוסיף מאתים תחת גפן אחת אלא בין כל הגפנים, ומשום הכי אע"ג דהוא נאסר שהרי הוסיף מאתים בין הגפנים ולא יצא מהם בין גפן לגפן, שאילו יצא בין גפן לגפן אינם מצטרפים כל ההעברות זה עם זה אם הוסיף בין כלם מאתים מלבד היציאה, על כי טעם הוספת מאתים הוא תלוי בדין ביטול הכלאים כמו שפירשו כל המפרשים, ומשום הכי בכל יציאה ויציאה ראשון ראשון בטיל, משא"כ כשלא יצא כלל מן הגפן, דאעפ"י שהלך מגפן לגפן מ"מ הרי איסורו מתרבה והולך בו בלי הפסק זה אחר זה, דלא אמרינן בכה"ג ראשון ראשון בטיל, שהרי אפילו בהיותו מונח ממש בגפן אינו מוסיף כל שיעור המאתים ברגע אחד, אלא מוסיף והולך מעט מעט ואפילו הכי מקדש ולא אמרינן ראשון ראשון בטיל, מ"מ כשלא הוסיף כל המאתים תחת גפן אחת לבד אלא בין כלם לא נאסרו הגפנים, אף אם כלם נכללים בכרם אחת, דהדין נותן שהזורע כנגד אחת מגפני הכרם דנאסרו כל החמש גפנים העומדים עמו בצורת כרם אע"פ שארבע מהם רחוקים מן הזרע שיעור הראוי, משום דלא דמי דהתם הזרע עומד כנגד אותו הגפן שנזרע שם עד

שבא לכלל איסור, משא"כ הכא דקודם איסורו הוא נעקר מאותו הגפן והולך לו אל הגפן האחר וכן מגפן לגפן, הא למה זה דומה לזורע כנגד גפן אחת מחמשה גפנים ועוקרו קודם איסורו וחוזר ונוטעו כנגד גפן אחר, וכן עושה עד כלות כל החמש גפנים, ובגפן החמישי כמו כן עוקרו קודם שיגיע לכלל איסור, דבכי האי גוונא לא נאסר לא הזרע ולא הגפנים, דבעקירתו אשר עושה מגפן לגפן מבטל בכל פעם כל מה שנתגדל, והרי הוא כיוצא מן הכרם בין גפן לגפן, אבל אם הלך וחזר תחת גפן אחת לבד עד שהוסיף מאתים, הרי הוא כאילו היה מונח שם, שהרי שם עמד לעולם עד שגמר לאסור ומקדש אותו הגפן לבד אם היא יחידית, ואם היא בכלל הכרם מתקדש כל הכרם על ידה, דדמי כאילו זרע כנגדה ולא עקר הזרע עד שהוסיף מאתים, שהליכתו בתוך הכרם עם העציץ ממקום למקום לא חשיבא עקירה, שהרי הזרע מתגדל והולך לעולם, אבל בעברו מגפן לגפן אע"פ שלעולם מתגדל והולך, מ"מ לא נתגדל שיעור האוסר תחת הגפן האחד לבד, ולגבי הגפן אשר יוצא ממנה הרי הוא כאילו נעקר ממנה והלך לו, וזה הוא דקמ"ל שמואל בצחות לשונו:

ורבי יוחנן חידוש אחר אשמועינן, דלאו דווקא נאמר דין זה בתחת הגפן, אלא אפילו עבר עליה באויר עשרה, שאין העציץ גבוה ממנה עשרה טפחים, דינו הכי. וזה הוא דקאמר לאויר עשרה היא מתניתא, וטעמא נראה לי משום דעד עשרה רשות הגפן מקרי, משא"כ למעלה מעשרה דהוא רשות אחר. ואין לפרש לאויר עשרה סמוך לארץ, ודלהקל אתא דלא נחמיר בהעברה אלא אם כן העבירו באויר עשרה סמוך לארץ, ולעולם תחת הגפן, אבל למעלה מעשרה אפילו תחת הגפן וכ"ש באויר שלמעלה מן הגפן דאין בו איסור כלל, שהרי בירושלמי דהאי פירקא הלכה ב' (לב:) גרסינן ר' בון בשם ר' חייא בשם ר' שמואל בר יצחק לאויר עשרה היא מתניתין (פי' אף על גבי הגפן וכו' דתנן במתניתין, ופשוט הוא דאותה בבא קאי מדפליג עליו ר' שמואל בר זירא וקאמר דעל גבי זמורה היא מתניתין, ואין שום בבא במשנה זו שתתישב עליה פלוגתא זו כי אם בבא זו, הרי מוכח דהאי אויר על גבי הגפן הוא ולא תחתיה, ועוד דגרסינן התם אמר ר' יוסי הוינן סברין מימר כרם יש לה אויר, גפן יחידית אין לה אויר, מן מה דאמר ר' בון וכו' לאויר עשרה היא מתניתין, הדא אמרה אפילו גפן יחידית יש לה אויר, ע"כ. ואי אמרת דהאי אויר ר"ל תחת הגפן ולהקל, מאי אפילו גפן יחידית, אדרבא כ"ש גפן יחידית דהיא קלה מכרם דבעינן תנאי זה לאוסרה, אלא ודאי הוא כמו שאמרתי דהאי אויר הוא למעלה להחמיר, וכמו שפי' כמו כן הר"ש:

העביר חמשה עציצין וכו'. קודם שאפרש בבא זו הנני מוצרך להעתיק הירושלמי דמשנה ד' (ה"ג לד.) בדין המסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו וכו', אמר ר' יוחנן הכל מודים בענבים שאסורות, אמר אלעזר האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר, מה פליגין במסכך גפנו ע"ג תבואתו של חבירו, אבל המסכך גפנו של חבירו על גבי תבואתו כל עמא מודו שהאוסר נאסר, ע"כ. והנה אין ספק דבין הגפן ובין הזרע תרויהו אסרי לאהדדי, דלא שנא קדם הזרע לגפן או קדם הגפן לזרע דלעולם תרויהו קדשי, וכמו שפסק הרמב"ם בפ"ה מה' כלאים, ואם כן הוא האי דקרי הכא לזרע אוסר ולגפן נאסר, צ"ל דהוא משום דכתיב (דברים כב, ט) לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש וכו'. ולא כתיב לא תטע כרם בזרעך פן תקדש וכו', דנראה מלשון זה דהזרע הוא האוסר:

וזהו פירושא דירושלמי, הכל מודים בהאי דמסכך גפנו דאע"פי שאינו אוסר התבואה של חבירו דהגפן עצמו שהיא שלו נאסרה, א"ר אלעזר איך אפשר שיודה ר"י ור"ש בזה אם האוסר שהוא הזרע לא נאסר מפני שאינו שלו, דהכי סל"הו שאינו אוסר, שהיא הכרם נאסר בתמיה, במאי קמפלגי ר"י ור"א במסכך גפנו ע"ג תבואת חבירו, שהאוסר הוא של חבירו והנאסר הוא שלו, אבל המסכך גפנו של חבירו ע"ג תבואתו כ"ע מודו שהאוסר שהוא הזרע שלו נאסר, שהרי אין כאן מקום לק"ו, דהבלתי נאסר להיותו של חבירו הוא הגפן, הנקראת אינה אוסר לגבי הזרע, אבל הזרע שהוא שלו נקרא האוסר ומשום הכי נאסר, ואתי שפיר למימר האוסר נאסר ושאינו אוסר אינו נאסר, ועל פי זה יובן ענייננו העביר חמשה עציצים נקובים תחת גפן אחת, היא פלוגתא זו דר"א ור"י, האוסר אינו נאסר ושאינו אוסר נאסר, שהרי הגפן הזאת הוסיפה בזמן הזה אשר עברו בתוכה עציצים אלו מאתים דודאי בהכי איירינן, וכשלא יצא אחד עד שנכנס חבירו נמי איירינן, דבכי האי גוונא נאסרה מהטעם שכתבתי בפירוש המימרא דשמואל, אבל החמשה עציצים אלו אף כי הוסיפו מאתים של אחד מהם בין כלם, מ"מ שום אחד מהם לא הוסיף מאתים תוך הכרם, אלא שנצטרפו כלם לאסור הגפן שבעבור כלם היא הוסיפה מאתים, ומשום הכי קמפלגי ר"י ור"א, דלר"י אף כי הגפן נאסרה מ"מ העציצים מותרים, ולר"א אף העציצים אסורים מק"ו, שאם מה שאינו אוסר דהיינו הגפן נאסר האוסר דהם הזרעים אינו נאסר בתמיה, והאי ק"ו עצמו אתי מק"ו, שאם למעלה במסכך גפנו עשאו להקל כ"ש שיעשנו הכא להחמיר, אבל אם העביר עציץ אחד תחת חמש גפנים כ"ע מודיי שהאוסר נאסר, והוא דזה העציץ הוסיף מאתים בין כל הגפנים, אבל כל אחת מאלו הגפנים לא נאסרו מחמת העציץ זה, שהרי לא הוסיף מאתים תחת שום אחת מהם אלא בין כלם ומהטעם עצמו שכתבתי לעל בפירוש המימרא דשמואל, ואף

על פי שהם לא נאסרו מודה ר"א שהאוסר והוא העציץ נאסר, שהרי אין כאן מקום לק"ו שמה שאינו נאסר היא הגפן הנקראת אינה אוסר והנאסר הוא האוסר, ואף כי יש לדקדק בהאי ק"ו דר"א, מ"מ פשוטן של דברים וכוונת הש"ס לפי הנראה לע"ד כך היא, וממילא המשנה מתפרשת. והא דנקט חמשה עציצים לאו דווקא הוא, דה"ה פחות או יותר, אלא משום דקאי התם במנין זה דבעי התם לעיל מהאי מימרא נטע חמשה גפנים בחמשה עציצים אי חשיבי כרם או לא קתני נמי ליה הכא ואגבן בסיפא נמי קתני חמשה גפנים, אבל ה"ה לג' או לד' גפנים דלא אתו לכלל כרם, דמודה ר"א דהאוסר נאסר:

פרק ח

משנה א

כלאי הכרם. הקדים לכלאי זרעים שלא כסדר הכתוב עד כאן במכלתין, משום דבענין זה ממעט והולך באיסורא ממדרגה למדרגה, דכלאי הכרם אסור בהנאה, וכלאי זרעים מותר אפילו באכילה אלא שאסור לזרוע ולקיים, וכלאי בגדים מותר לעשותו לכתחילה אלא שאסור להשתמש בו כדרכו והוא דרך לבישה, וכלאי בהמה מותר להשתמש בו כדרכו והוא לרכוב עליו כמ"ש הרב, ואע"ג דמ"מ הוא חמור מכלאי בגדים שאסור לעשותו דהיינו להרביע, הואיל ויש בו רוח חיים לא רצה התנא להזכירו בין אותם שאין בהם רוח חיים:

כלאי בהמה. מה שהתיר הר"ב לרכוב על פרדה דלא כירושלמי (ה"ב לח.) מהטעם שכתב התי"ט בשם הר"ש דק"ו דירושלמי שהביא הר"ב פריכא הוא, או מהטעם שראיתי בשו"ת ן' זמרא סימן כ"ד משום שלא נזכר איסור זה בבבלי. לא נהירא, דאין אלו טעמים מספיקים לחלוק על הירושלמי, וכ"ש דפירכת הק"ו שכתב הר"ש והוא דלא מצינו שאסר הכתוב כלאים בלא חיבור שני גופים יחד, אינה פירכא שהרי בהמת פסולי המוקדשין יוכיח שהחורש בו בפני עצמו בלי חיבור בהמה אחרת לוקה משום כלאים כדמסקינן במכות דף כ"ב ע"א ופסקו הרמב"ם בפ"ט מה' כלאים (הי"א), משום דחשבו הכתוב כשני גופים שהם כלאים זה בזה אע"פי שאינו אלא גוף אחד כמבואר שם ובש"ס. ואי איכא למפסק דלא כירושלמי הוא משום דהבבלי חולק עליו בפירוש, שהרי בחולין דף ע"ט ע"א שקיל וטרי על היתר הנהגת שני פרדות יחד, והכי הלכתא (רמב"ם ה' כלאים פ"ט ה"ו ושו"ע יו"ד רצז ב, ס"ט), מכלל דפרדה בפני עצמה הוא דשרי. ועוד לישנא דש"ס דמכות הנ"ל דייקא דקאמר דבהמת פסולי המוקדשין גוף אחד הוא ועשאו הכתוב שני גופים, ולא קאמרא מין אחד הוא ועשאו הכתוב שני מינים, אע"ג דאיסור כלאים ברבוי המינים

תליא ולא ברבוי הגופים כל שהם ממין אחד, ואין זה אלא להודיע שלא היה אסור משום כלאים אם לא היה חשוב אף לשני גופים אע"פ שהוא חשוב לשני מינים, דומיא דפרד אחד שהוא משני מינים ממש ואינו אסור לבדו משום כלאים להיותו גוף אחד:

וא"ת מ"ש פרד משור פסולי המוקדשין, י"ל לפי המסקנא (חולין שם) דספיקא הוי אי חוששין לזרע האב, דשאני פסולי המוקדשין דהשני מינין שבו שקולין הן ולתרויהו חיישינן בלי ספק, ולפיכך כשחורש בו הוי כחורש בשני מינין, משא"כ פרד דספיקא הוי אי חוששין למין האחד שבו שהוא זרע האב, ולפיכך אע"פי שעם גוף אחר שאינו דומה לו בתערובת זה אלא מין אמו לבד הוא אסור להרכיבו מספק חששה זו, מ"מ באותו גוף עצמו דלא דמי לכלאים אין לאוסרו מפני ספק זה, וכ"ש דאתי שפיר למאן דלא חייש כלל לזרע האב דהוי כאילו אין בו אלא מין אמו לבד, אבל למאן דחושש אף לזרע האב כמו שחושש לזרע האם שהוא ודאי, צ"ל דשור פסולי המוקדשין חדוש הוא שיהיה גוף אחד מורכב ממין אחד לבד חשוב לשני מינין ושני גופין ליאסר משום כלאים, ומחדוש לא גמרינן:

משנה ג

את הארבעים. הידועים הכתובים בתורה, שהם מספר הסמוך לארבעים ולא ארבעים ממש (ע' מכות כב.), משום הכי לא קתני סופג ארבעים, אלא את הארבעים:

רבי מאיר פוטר. היושב בקרון לבד, משום הכי לא ערביה בהדי מנהיג:

משנה ה

ואדני השדה חיה. מפני שהזכיר לעיל במשנה ב' בהמה וחיה, שנה כל מה שיש להסתפק בו אם הוא חיה או לא. ונפקא מינא בדבר טמא, לענין מקח וממכר, כדאיתא בתוספתא (פ"ה ה"ה) בכלב שנזכר שם. וכמו כן פירשו הר"ב והר"ש (מ"ו) טעם זה עליו, ונטרו ליה התם, משום דלא נזכר בתוספתא דבר שעליו נתנה טעם של מקח וממכר כי אם הוא, והכלב הכופרי הדומה לו ושאר המינים הנזכרים התם לא נזכרו כלל במתניתין, דלא כס"ד דתי"ט. ובטהורה דנפקא מינה דבר השכיח יותר, והוא הכיסוי והחלב, פירשו בו הר"ב והר"ש כן (שם), ובזה נחו כל פקפוקי התי"ט על זה, דמ"ש דלהרמב"ם דס"ל דטמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה דרבנן, נפקא מינה לענין מלקות, שותיה דמר לא ידענא, שהרי היותה חיה או בהמה אינו מעלה או מוריד להיותה טמאה או טהורה:

חיה. הכא לא קאמר מין כמו במשנה דלקמן, משום דהספק שבהם הוא דאפשר שאע"פי שאינם בהמה שאינם נמי חיה אלא אדם, וכן בקופר (עי' תוס' אנשי שם) וחולדה יש

להסתפק בהם דשמא הם שרץ, משא"כ באותם השנוים במשנה ו' שאין הספק שבהם אלא אם הם חיה או בהמה:

משנה ו

חזיר מין בהמה. אי הוי חזיר הבר, קשה אמאי לא פירשו כשור הבר. ואי לא, קשה למאי אצטריך כי מקרא מלא הוא. וכי תימא משום דכתיב (ויקרא יא, ב) זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה. דמשם אנו למדים (חולין עא.) (דחיה בכלל בהמה) [דבהמה בכלל חיה], ואיכא למטעי ולמימר דכולהו מין חיה הם, משום הכי תני חזיר, ושייר לאחריני כדרכו דתנא ושייר. קשה אמאי לא נקט גמל דכתיב (שם, ד) ברישא, ואי לית בשאר מינים יערי כי אם בחזיר וכדכתיב (תהלים פ, יד) יכרסמנה חזיר מיער. אתי שפיר, ובדידיה אית למטעי ולמימר דאף הגדל בבית והוא הנזכר בתורה סתם יהיה חיה כמוהו, ולפיכך הוצרך להשמיענו דמין בהמה, משא"כ באחריני דאין שום גילוי במקרא שיהיה במינם יערי, ולפיכך ליכא למטעי ולהוציא קרא מפשטיה ולמימר דהוי חיה ומשום הכי לא אצטריכו, וכ"ש דאיכא למימר תנא ושייר, אע"ג דאית להקשות עליו כדאקשינן, כל זה יש לומר בדוחק:

ערוד. הוא חמור הבר, והחמור הוא מין בהמה, אבל הפיל והקוף אין במינם בהמה משום הכי לא כללם בחיה אחת:

למשוך ולחרוש ולהנהיג. לעיל במשנה ב' באיסורא הקדים החרישה שאסרה תורה בפירוש, ואח"כ המשיכה שלא נזכרה בתורה, ואח"כ ההנהגה שאינה דומה לחרישה כמו המשיכה, שמשיכת העגלה כמשיכת כלי המחרישה. ולפי זה הוי לא זו אף זו בהקדים המשיכה לחרישה, ולא הקדים ההנהגה לכולהו, משום דלא שכיח שיהיה אדם אחד צריך לאדם אחר שינהיג אותו כשמושך או חורש עם הבהמה יחד, ובזה יובן מה שהניח התי"ט בצ"ע:

פרק ט

משנה א

ואינו מטמא בנגעים אלא צמר ופשתים. או או קתני, משא"כ בכלאים, משום הכי לא ערביה בהדיה. וממאי דלא קתני או בפירוש, רמז רמז לנו דכשהם יחדיו מטמאים בנגעים המעלה אותם עליו, שהרי הם שעטנז, אותיות שטן עז, וכתיב (תהלים צא, י) ונגע לא יקרב באהליך. שפירשו בו רז"ל (עי' זהר וישלח קסט: וזו"ח רות לו:) דהוא סמאל, והוא השטן (עי' זהר בראשית לה:), והיינו נמי עז ע"ש בהרת עזה כשלג. ועוד מטעם אחר לא יכול

לערבם, משום דלא דמיין לאהדדי כמ"ש התי"ט בשם הירושלמי (ה"א מ.), והא דלא כלל הכלאים בהדי הכהנים דדמו בכל ענין, הוא משום שלא רצה לכלול עבודת הקדש בהדי איסור, ומהאי טעמא לא שנאם אצלו, שלא ליתן עבודת הקדש באמצע איסור וטומאה, ולהקדימם לכלאים אינו מן הראוי, כי כלאים הוא עיקר מכלתין והם אגב נשנו:

צמר ופשתים. הר"ב ושאר המפרשים פירשו מה שפירשו בצבע הארגמן ובתולעת שני, ואני בעניי הכנותי לבית אלקי והוא המשכן, ספר אחד הנקרא מעשה חושב, ושם בפ"ג פיסקא ב' הוכחתי בראיות ברורות ומקובלת מדברי רז"ל הקדושים, שהארגמן הוא גוון ירוק, המחובר מג' גוונים אדום לבן ושחור, שמתערובתם יוצאת הגוון הירוק כתבנית הזהב, וזה הוא גוון הארגמן, וכדאיתא נמי במדרש רבא דשיר השירים (פ"ג ט-י פיסקא ב) מרכבו ארגמן. ר' ביבי אמר זה הכפרת שזהבה דומה לארגמן. ותנן ביומא (פ"ד מ"ד) בכל יום היתה זהבה ירוק. וזה הוא סתם צבע הזהב, ונקרא בלשוננו של איטליה דורי"טו. ואל תטעה בלשוני שכתבתי בספרי הנ"ל שהוא ירוק כמראה הקשת, שאינו מראה הקשת ממש הנראה ברקיע, שהרי הוא חשוך ממנו בפנימיותו, אף כי בהיר הוא ממנו בצבעו, ומ"מ כמראה הקשת מקרי, על כי מראה הקשת עצמו הוא כמראה הקשת הגנוז לעילא, כי גבוה מעל גבוה שומר המקבל הצבע מגוף הארגמן דלעילא, אשר הוא שרש לצבע הארגמן דלתתא כמפורש בזהר תרומה (קמז:), ועל היות מראה הקשת עצמו משתלשל ממראה הקשת דלעילא אשר הוא במדרגה יותר תחתונה ממדרגת הארגמן דלעילא, לכן צבעו הוא יותר חשוך מצבע הארגמן, ומראיתו כמעט כירק עשב ולא כירק הזהב, כי זה הוא דרך השתלשלות הצבעים העליונים להחשיך מראיתם בהשתלשלותם למטה עד שמתהפכים לצבע אחר כמ"ש שם בשם הזהר. ועם זה יובן מאי דאיתא בשיר השירים רבא (פ"ג יא פיסקא ב) בפסוק בעטרה שעטרה לו אמו. מה עטרה זו מקובעת באבנים טובות ומרגליות, כך היה אהל מועד מצויין בתכלת ובארגמן ובתולעת שני ובשש, ר"י דסכנין בשם ר' לוי אמר אתה מוצא בשעה שאמר לו הקב"ה למשה עשה לי משכן היה לו להעמיד ארבעה קונדוסין ולמתוח המשכן עליהם והרי הוא משכן, אבל הקב"ה לא עשה כן אלא העלה אותו למעלה והראהו אש אדומה ירוקה שחורה לבנה אמר לו עשה לי כזה, אמר לפניו רבש"ע וכי מנין יש לי אש שחורה אדומה ירוקה לבנה, אמר לו כתבניתם אשר אתה מראה בהר, ע"כ. הרי מפורש שהם אלו הד' גוונים הנזכרים בכתוב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש. שהשש הוא פשתן לבן כמ"ש בספרי הנ"ל בשם המזרחי, שסתם פשתים לבן הוא, ועתה ראיתי בירושלמי (ה"א מ.) מפורש שכך הוא:

ותולעת שני הוא האדום. והתכלת הוא כנגד האש שחורה, שכן כתב הרמב"ם בפ"ב מה'

ציצית (ה"ב) שדם החלזון הוא שחור כדיו וע"י תערובת סממנים נהפך לגוון הרקיע. ולא מצינו גוון ירוק במשכן אם לא נאמר שזה הוא עיקר צבע הארגמן, כי האדום והשחור והלבן שבו אינם נראים לעינים, אלא בתערובתם נעשה צבע ירק הארגמן, והנה מלבד כל הראיות אשר הבאתי שם על גוון זה איך הוא כלול מכל אלו הגוונים, יש לי ראיה אחרת מהתיקונים תיקון ע' דף קנ"ו ע"א דאיתא התם אית עיינין מכמה גוונין כגון ארגמן וכו' ורזא דמלה מרכבו ארגמן וכו' עיינין מרקמן נקידין בנקידין חוורין וכו' ומאן דאיהו בנקודין סומקין וכו' בנקודין ירוקין וכו' בנקודין אוכמין וכו'. הרי מפורש שהם אלו הגוונים הכלולים בארגמן, דאית עיינין דדמיין ליה. ועוד הוכחתי שם שתולעת שני הוא אדום שמעורב בו מעט לבן, ושהוא צבע הנעשה מהתולעת שבתוך השני, וזה הצבע נקרא בלשונינו סגואר"דו, או אפשר שהוא הצבע הנקרא פונס"ו שהאדום שבו מתגבר על הלובן יותר מן הסגואר"דו, והאדום שבו נצבעו האלים מאודמים הוא הצבע הנקרא רו"שו, וזה אינו פתוך בלובן כלל, אלא כשהוא מן המבחר מראיתו נוטה לשני תולעת, והוא הצבע הנעשה מהגרעין עצמו שבתוכו התולעת, כמו שהוכחתי שם שיש הפרש בינו לתולעת שני, והוא הנקרא בלשוננו קרימי"ז, עיין שם כי מה שחסר כאן נמצא שם ומה שלא נמצא שם גיליתי כאן, וטוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך דתרויהו אצטריכו:

צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן וכו'. בעודם צמר דווקא, דבהיותם חוטין אין הדין כן: **מחצה למחצה אסור**. נראה דקמ"ל דמחצה למחצה הוא משום חומרא, דמספקא ליה אי הוי כרוב או לא, ונפקא מינה שאם נסתפק אי הוי האוסר מחצה או פחות ואינו יכול לעמוד עליו, דמותר משום ספק ספיקא המתהפך, ספק אם האוסר הוא מחצה ואת"ל שהוא מחצה ספק אי הוי כרוב או לא, או כלך לדרך זו ספק אם מחצה כרוב ואת"ל הוי כרוב ספק אם הוא מחצה או פחות, משום זה שינה התנא דין רוב ודין מחצה. וכה"ג יש לפרש במשנה ד' פ' י"א דכלים, ומשנה ב' פ' י"א דנגעים, ומשנה ד' פ"ד דמקואות וע"ש פ"א, וכן יש לפרש בכוליה פ"ב דמכשירין:

משנה ב

אפילו על גבי עשרה. הוא שם המספר הראשון שאחר האחדים, ומאה ואלף וכ"ש רבוא לא שכיח, ולשנות הענין בלי שום מספר היה צריך להאריך יותר, ולא רצה התנא לעשות כן:

משנה ג

מטפחות הידים. פי' הר"ש מפה שפורסין על השלחן, ומביא ראיה מהירושלמי. והכי מסתבר, דלפירוש הר"ב שפירש שמנגבין בה את הידים, קשה למה הפסיק בינה לספג הדומה לה, בספרים. ואין לומר דהיא היא, שהרי ב"ה ס"ל דמניחה על הכסת ולא על השלחן כדתנן בפ"ח דברכות:

מטפחות הידים, **מטפחות הספרים**, **מטפחות הספג**. לא כללם במטפחות אחד, מפני שאין טעמיהם שווים:

ומטפחות הספרים אסורות משום כלאים. הדא דתימר במתכוין לשם מלבוש, אבל אם אינו מתכוין לשם מלבוש לא בדא, ירושלמי (ה"ב מא:). ולפי זה מ"ש הרב בענין זה בשם הירושלמי אינו מדוקדק, ומ"מ למדתי ממנו דהאי ירושלמי ההאי מטפחות קאי, ולא אספג שכתוב עליו, כי טעות הוא, והמסתכל בו יראה שהדין עמו:

משנה ה

מוכרי כסות וכו'. מה שפירש הר"ב לובשים בגדי כלאים להראות לקונה וכו'. לא נהירא, מדקתני סיפא והצנועים מפשילין במקל, וזהו כאדם המפשיל קופתו לאחריו, ובירושלמי גרסינן לאחוריהן בפירוש, ובדרך זה אין מראין מדת אורך ורוחב. אלא הנכון הוא כפירוש הרמב"ם, דלא פליג האי סתמא אסתמא דלעיל (מ"ב) כלל, אלא דההיתר דהכא הוא שלא כדרך לבישה, ואיסורא דלעיל הוא כדרך לבישה דאף אם אין כוונתו ללבישה אסור, כדתנן אפילו לגנוב את המכס, ואפילו לבישת עראי לשעה מועטת אסור, דהא אפי' שלא כדרך לבישה אלא דכוונתו לחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים אסור, וזהו פירושא דאין עראי לכלאים דמתניתין דלעיל (שם), וליכא למימר דהייינו דווקא לבישת עראי, אבל שלא כדרך לבישה אם הוא עראי אף אם מתכוין להחם שרי, דא"כ לערבינהו ולתנינהו לא ילבש כלאים אפילו עראי אפילו ע"ג עשרה וכו', מדלא ערביה אלא שנאו בפני עצמו, ולא הזכיר בו אפילו לשון לבישה, ש"מ דאפילו בלא לבישה אסור, ואין זה אלא במתכוין להחם, דבלא מתכוין הא תנן מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוונו וכו':

משנה ו

תופרי כסות וכו'. אע"ג דמסתמא עדיין לא נגמר הכסות, אפילו הכי בעינן ובלבד שלא יתכוונו וכו', משום הכי שנאו אחר מוכרי שלא כדרך כל הארץ:

משנה ח

אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג וכו'. פירוש המשנה הזאת רבו למעלה, ולכל אחד מהם אית פירכא או מהש"ס או מהברייתות או מהסברא או מלישנא דמתניתין דוק ותשכח כי כן הוא. ולכן עלה במחשבתי הקלושה לברר הכח היפה שבכל הפירושים, שאין לו פירכא מדברי רז"ל ומתישב יותר על לישנא דמתניתין, ולתקן בגד נאה למשנה הזאת בפירוש מספיק אליה. וזה הוא, אין אסור משום כלאים מן התורה, כשאין הצמר והפשתים שוע יחד, דהיינו שנסרקו במסרק כאחד, דאז מילתא דפשיטא הוא דהוו כלאים בלי טוויה ואריגה, וכדתנן לקמן (מ"ט) הלבדין אסורין מפני שהם שועים. שנתחברו יחד על ידי השעיעה, שהרי תיבת שע מפורשת וכתובה כלה בתחילת תיבת שעטנז, אלא טווי וארוג דהיינו שטוו אותם יחד ואח"כ ארגו אותם יחד, אבל אם טוו אותם יחד לבד אין אסור לתפור בהם בגדים או לעשות מהם חגורות, וכן אם לא טוו אותם יחד אבל ארגו אותם יחד אין באותו בגד איסור מן התורה, שנאמר (דברים כב, יא) לא תלבש שעטנז. דבר שהוא שוע טווי ונוז (ערש"י שם), פירוש דבר שהוא שוע לבדו, כלומר שנתחברו יחד על ידי הסריקה, אסרה תורה. וכן כשנתחברו יחד ע"י טווי ונוז, דהיינו הטווה והאריגה. וטעמא דשוע די לבדו, וטויה ואריגה בעינן שיהיו שניהם, הוא מפני דשע מפורש הוא, משא"כ הטויה שהיא בנוטריקון של הטית, וסמוכה לנז דפירושו אריגה, הכתוב אחריו. ומכיון שהטויה צריכה לאריגה כ"ש שהאריגה צריכה לטויה, שהרי מתחברים יותר על ידי הטויה מעל ידי האריגה, ומהאי טעמא אין לומר שתהיה הטויה מחוברת לשעיעה, ושאלו השנים צריכים שיבאו יחד ולא האריגה, והאי תנא מפיק יחדיו למלתא אחריתי, כמו שהיא שנויה בפ' כי תצא בספרי. ורשב"א אומר דהאי נז לא לאריגה אתא דמיחדיו מפיק ליה, ולדידיה הדברים האחרים דילפו בספרי כלם הם במשמעותא דיחדיו, ואין זה רחוק דוק ותשכח. ומחליף הנון בלמד, כי כן כתב הערוך בערך שע, ומפרש נז כמו לז, דמורה הכתוב בזה חומר העון, ומ"מ אף הוא מודה דהטויה צריכה נמי לאריגה, מדלא נכתבה בפירוש אלא נרמזה בטית, וכמו שכתבתי לעיל בדברי ת"ק.

ובזה נתישבה הש"ס דנדה דף ס"א ע"ב, דגרסינן התם אמר רב אחא בריה דרב ייבא משמיה דמר זוטרא האי מאן דרמי חוטא דכיתנא בגלימיה דעמרא ונתקיה, ולא ידע אי נתיק אי לא נתיק, שפיר דמי, מאי טעמא מדאורייתא שעטנז כתיב, עד שיהיה שוע טווי ונוז, ורבנן הוא דגזרו ביה, וכיון דלא ידע אי נתקיה שרי, מתקיף לה רב אשי אימר או שוע או טווי או נוז, והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא, ע"כ. והוא

דמאי דקאמר מר זוטרא ורבנן הוא דגזרו ביה, ר"ל כשהוא ארוג לבד דביה קיימינן, וכ"ש כשהוא טווי לבד, דשוע לבד הוא מדאורייתא וכדפירשנו במתניתין, ורב אשי הוה בעי מימר דכמו ששע הוא לבדו מפני שמפורש בקרא, שאף הטויה וכן האריגה ר"ל כל אחת לבדה היא אסורה מדאורייתא, וקבעו הלכתא כמר זוטרא דטויה צריכה לאריגה מדאורייתא, וכ"ש האריגה שצריכה לטויה, מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא לטויה עם האריגה במה שכתבה בנוטריקון לבד מחוברת אל האריגה, שאין הדעת מכרעת לחברה עם השעיעה מהטעם שכתבתי לעיל, ואין לומר דמדאורייתא כולהו בעינן, דא"כ מ"ש טויה משיעה ואריגה שלא נכתבה אלא בנוטריקון, ועוד דיש להקשות הקושיה חזקה שהקשה התוספות שם (ד"ה שוע) דלא משכחת כלאים בציצית לעולם, ולא אצטריך קרא להתירו. אבל באמרנו שהשיעה לבדה היא אסורה מדאורייתא, והטויה עם האריגה נמי אסורה בלי השיעה, משכחת לה שפיר כלאים דאורייתא בציצית, שהרי לכסות של פשתן שמטילים בו הלבן ממינו, שהוא פשתן כמ"ש הרמב"ם בפ"ג מה' ציצית (ה"ה), הנה הוא טווי עם התכלת שהוא צמר, כי כן כתב בפ"א (ה"ו) שיהיה אחד משמנה חוטים, שבעה לבנים ואחד תכלת, וזה א"א אלא אם כן יטוה חוט אחד, מארבעה חוטים הנכפלים באמצע ונעשים שמנה כמ"ש בפרק ההוא, חציו לבן וחציו תכלת.

ובפירוש השיבו לחכמי לוניל בתשובה שהביא הכ"מ שם (ה"ז) ז"ל, יש לטוות חוט אחד מקצתו תכלת ומקצתו לבן, ויש לו להכניס כל חוט וחוט בפני עצמו, וכופלו ושוזרו עד שיהיו ז' חוטין לבן וא' תכלת, שנאמר פתיל תכלת, פתיל א' ולא שנים וכו', ע"כ. ועשית הקשרים שאף הם מדאורייתא, דהכי אמרינן במנחות דף ל"ט אמר רבא ש"מ קשר עליון דאורייתא. הם כמעשה האריגה, שמרכיבים החוטים זה על זה, ויותר מתחברים החוטים על ידי קשרים מעל ידי אריגה, הרי שיש בציצית טויה ואריגה, ואי לאו דהתורה התירה הכלאים בו היה אסור לעשות ציצית לטלית של פשתן, ולא משום העברת החוט תכלת בנקב הטלית, דאין זה אלא תכיפה אחת, ואינה כלאים וכמו שמפרש רבא (שם), אלא מפני הקשר, כי בהיותו מחובר אל הטויה הנה הוא כלאים ממש. ונתישב נמי בזה ברייתא דת"כ פ' קדושים, דגרסינן התם ובגד כלאים מה ת"ל, לפי שנא' לא תלבש שעטנז וגו' יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן, ת"ל בגד, אין לי אלא בגד מנין לרבות את הלבדים, ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז, ע"כ. הרי מפורש דדבר שהוא שוע לבד כגון הלבדים, אסורים מדאורייתא. וטווי ונוז פירושו הוא כמו במתניתין, ותנא דברייתא נקט ליה אגב, דאי לא תימא הכי הרי מפורש שהראיה שהביא היא הפך ממה שרצה ללמד, ובמתניתין צריכין אנו לומר להפך דשוע נקט אגב, ומה

שחסר במתניתין נגלה בברייתא דהשוע לבד אסור מדאורייתא, ומה שחסר בברייתא גילה במתניתין דטווי וארוג שניהם כאחד אסורים אף הם מדאורייתא, לבדים אסורים מפני שהם שועים, במשנה דלעיל שמעינן דאין הטויה לבד אסורה מדאורייתא אלא עם האריגה וכ"ש איפכא, וכדי שלא נטעה לומר שאף השעיעה צריכה לדבר אחר קתני דין זה דלבדים, ולא הוצרך התנא להביא ראיה על זה שהרי כבר היא מפורשת במתניתין דלעיל וכמו שפרשתי לעיל, ולא קתני לעיל בפירוש אין אסור משום כלאים אלא שוע טווי וארוג, כדי להאיר עינינו בלישנא דקרא שלא נטעה לומר דמדאורייתא שלשתן בעינן, ושנאמר דסמיכות דגדילים לשעטנז ס"ל דלמלתא אחריתי אתא, וכמו כן הטעם שלא נכתבה הטויה אלא בנוטריקון:

פיו של צמר. פי' הרב פיו של בגד. וקשה מאן דכר שמיה דבגד, דיהיה פיו קאי עליו. וביר‌ושלמי (ה"ה) גרסינן פיף, ופי' הר"ש בשם הערוך צלצול של צמר, והכי מסתבר:

מפני שהם חוזרים כאריג. אין בידי לדקדק דברים אלו מפני שאיני יודע בגד זה מה מעשהו, ומהאי טעמא איני יודע אם איסורו הוא מדאורייתא או מדרבנן:

רי"א. מלתא אחריתי על דבר אחת הנהוגה במקומו:

משיחות של ארגמן. הרמב"ם פירש הם חוטי ארגמן שמקבצים (ב)[מ]הם הרבה, וקושרים אותם יחד בחוטי פשתן, ואסורים מפני שהוא מולל הפשתן ושוזרו עם חוטי הארגמן קודם שיקשרנו. ולכאורה פשטא דמתניתין הכי מוכח, דהאיסור בא מחמת עצמם ולא מחמת החגירה על החלוק כמ"ש הר"ב והר"ש, מדלא קתני לא יחגור במשיחות של ארגמן דומיא דסיפא דקתני לא יקשור וכו'. אבל מה אעשה שפירוש הר"ב והר"ש הוא מהירושלמי, שכן כתב הר"ש בפירושו וביר‌ושלמי אמרינן משיחות של ארגמן אסורות, אית תני מותרות, מאן דאסר בגין איליין טורסייא דהוא מכפת, מאן דמתיר דו שנץ גרמיה והיא נחתא לה, ע"כ. כלומר דאגד בה לבד ואינה כופתה בחלוק, ועולה ויורדת, עכ"ל. ומ"מ ראיתי אחרי רואי שכשנדקדק היטב יש לפרש הירושלמי בגירסת משנתנו כפי' הרמב"ם. והכי קאמר, מאן דאסר בגין איליין טורסייא, והם החוטי פשתן המחזיקים חוטי הארגמן יחד, כי שרש פי' הערוך לשון מחזיק, והשין והסמך הם ממוצא אחת, דהוא מכפת, פירושו קושר לון, ומולל אותם קודם שקושרם כמ"ש הרמב"ם, ומאן דמתיר ס"ל שאין קושרין חוטי הארגמן בפשתן כלל, ומשום הכי מותרות תנן, דלמאי ניחוש שימלול אותם עם החלוק של פשתן הקשירה מהודקת זה אינו אלא היא עולה ויורדת בו וכפירוש הר"ש שכתבתי לעיל:

מפני שהוא מולל עד שלא קושר. למאן דתני מותרות צ"ל דכשמולל החגורה בחלוקה קודם שיקשור, אינה מיהדק' שפיר, ויהיה זה פירוש מפני שהוא מולל וכו':

משנה י

אותות הגרדין ואותות הכובסין. אפשר דאין האות של גרדי דומה לאותו של כובס, משום הכי שנאם תרויהו, ולא כללם באותות אחד:

אינה חיבור. הקדימו לדין כלאים שהוא עיקר מכלתין, משום דלישנא דאינו חבור מורה הטעם שאין בה משום כלאים, וכן איפכא:

כלאים מתחיל בהה ומסיים במם, כי מאלו שני אותיות ילמוד אדם שלא לעשות כלאים, כדי שכל מין יוציא את מינו דוגמת המם שאינה מתמלאת אלא ממם אחרת, וכן ההה, ואף כי לפעמים נתמלאת ביוד או אלף, הנה הם כלם מאותיות יהוא המתחלפות ואינם כלאים זה בזה:

סליק מסכת כלאים. הנחבא בבתי כלאים:

הן תהיה כגן רטוב אם תוריד לשולים.

כל הרע ולא הטוב כי תשמור לכלאים: